

CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN TRABZON ZİYARETLERİ

Gültekin Kâmil BİRLİK*

Öz

İsmet İnönü cumhurbaşkanlığı döneminde Trabzon'a üç kez ziyarette bulunmuştur. İsmet İnönü'nün 1943 ve 1946'da yaptığı ziyaretlerdeki karşılıklı ve Trabzonluların ziyaretlerden dolayı hissettikleri, yerel ve ulusal basında oldukça abartılı ifadelerle anlatılmıştır. Yine ilk iki ziyaretinde İsmet İnönü için "Milli Şef", "Başbuğ" gibi hitaplar kullanan basın, İsmet İnönü'nün vasıflarını, Milli Mücadele ve Lozan'daki başarıları ile İkinci Dünya Savaşı'na Türkiye'yi sokmaması olarak göstermiştir. İlk iki ziyaretinde İsmet İnönü'den Trabzonluların beklentileri, liman ve demiryolu olarak dile getirilmiştir. İsmet İnönü de bu beklentileri karşılayacak şekilde açıklamalarda bulunmuş, ikinci ziyaretinden sonra Trabzon limanının temeli atılmıştır.

İsmet İnönü'nün 1947'deki son ziyareti yerel basında, eski ziyaretlerine oranla çok az yer bulmuş, Trabzonluların ziyaret nedeniyle hissettikleri artık eski abartılı ifadelerle açıklanmamış ve kendisine "Milli Şef" yerine "Cumhurbaşkanı" olarak hitap edilmiştir. Bu ziyaret sırasında Trabzonlular tarafından, İsmet İnönü'den herhangi bir beklenti de dile getirilmemiştir. İsmet İnönü üç ziyaretinde de, Trabzon'da Atatürk'e hediye edilen ve daha sonra Atatürk için müze haline getirilen "Atatürk Köşkü"nde kalmıştı. Bu köşk ilk iki ziyaretinde İsmet İnönü'nün "köşkü" olarak görülürken, 1947'deki son ziyaretinde tekrar "Atatürk'ün köşkü" olarak anılmaya başlanmıştır.

İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olarak Trabzon'a ilk kez geldiği gün olan 28 Eylül gününde, "dönüm yılı" adıyla kutlamalar yapılmasına karar verilmişti. Ancak bu kutlamalar sadece 1944 ve 1945 yıllarında gerçekleşmiş, daha sonraki yıllarda herhangi bir kutlama yapılmamıştır. Gerek bu kutlamaların sonlanması, gerekse 1947 yılındaki ziyarette görülen değişiklikler, çok partili hayata geçiş sonrasında yaşanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsmet İnönü, Atatürk, Trabzon, Cumhurbaşkanları, Tek Parti Dönemi, Çok Partili Hayata Geçiş.

ISMET INONU'S TRABZON VISITS DURING HIS OFFICE IN PRESIDENCY

* Dr. Öğr. Üyesi, Atılım Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, (gkbirlik@gmail.com).

Abstract

Ismet Inonu paid three visits to Trabzon during his office in presidency. The local and the national media gave wide coverage using hyperbolic expressions to how he was received by the local people and their feelings during his 1943 and 1946 visits. Using expressions like the “National Leader”, “Chieftain” for Inonu, during his first visit, the media underlined the virtues attached to Inonu as his success in National Liberation War and Lausanne Treaty and not plunging Turkey into the World War II. In his first two visits, the expectations of the Trabzon people were expressed as a seaport and railways to be built in Trabzon. Ismet Inonu spoke in such a way that met these expectations and in the aftermath of his second visit, the construction of Trabzon seaport was given a start.

The attention paid to his last visit in 1947 found very little coverage in the local media and how the Trabzon people felt was not articulated by hyperbolic expressions and he was addressed as the “President” rather than the “National Leader.” During this visits there was no expression of expectations from Inonu, either. During his three visits to Trabzon, he stayed in “Ataturk Pavilion” which was presented as a gift to Ataturk and which was converted to museum later on. This pavilion was considered as Ismet Inonu’s pavilion in the first two visits, however, in his last visit in 1947, it was referred to as “Ataturk’s Pavilion.”

It was decided that celebrations under the title of “breakthrough year” should be held on 28 September, the date he visited Trabzon. However, these celebrations took place only in 1944 and 1945. Both the ceasing of these celebrations and the differences observed in his 1947 visit occurred in the aftermath of the transition to multi-party system.

Keywords: *Ismet Inonu, Ataturk, Trabzon, The Presidents, One-Party Period, Multi-Party System.*

Giriş

Dönemi kendi adıyla anılan ve dönemine mutlak olarak egemen olan Türkiye’nin ikinci cumhurbaşkanı İsmet İnönü, çeşitli şehirlere ziyaretler gerçekleştirmişti. İsmet İnönü’nün yaptığı bu ziyaretler üzerine sınırlı sayıda eser bulunmakla birlikte, Trabzon ziyaretleriyle ilgili hiç bir çalışma yoktur. İsmet İnönü’nün çeşitli şehirlere gerçekleştirdiği ziyaretler nedeniyle, o şehirlerde daha sonraki yıllarda yapılan kutlamalarla ilgili bir çalışma ise hiç yapılmamıştır.

Bu makaleyle, daha önce çalışılmamış olan, İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı döneminde Trabzon’a yaptığı ziyaretler ile bu ziyaretler nedeniyle Trabzon’da yapılan kutlamaların nasıl olduğu ve ne zamana kadar sürdüğü konularının açıklığa kavuşturulması amaçlanmıştır. Makalenin kapsamı, İsmet İnönü’nün Trabzon ziyaretlerindeki faaliyetleri, karşılanışı ve uğurlanışı, halkın kendisine gösterdiği ilgi, ziyaretlerin yerel ve ulusal basındaki yansımaları, Trabzonluların İsmet İnönü’den beklentileri, cumhurbaşkanının

Trabzon'un sorunlarına yaklaşımı ve ziyaret dolayısıyla ileriki yıllarda yapılan kutlamalarla sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, İsmet İnönü Döneminde yaşanan köy enstitüleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak taleplerini de içeren istekleri, çok partili hayata geçiş ve seçimler, 12 Temmuz 1947 Beyannamesi konularının da, Trabzon ziyaretlerinde nasıl bir etki yarattığı makale kapsamında ele alınmıştır.

Makalede yöntem olarak, arşiv kaynakları esas olarak alınmak istenmiş olsa da, ziyaretlerle ilgili sınırlı sayıda belge bulunduğu görülmüştür. Bu konuda bir çalışma da yapılmadığından, makalede amaçlanan konuları ortaya çıkarabilmek için, dönemin yerel ve ulusal basını geniş bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, İsmet İnönü'nün üç Trabzon ziyaretinde de aldığı notlardan yararlanılmıştır.

Yerel ve ulusal basında, dönemin bir gereği olarak, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile ilgili abartılı anlatımlar bulunmaktadır. Bu nedenle, döneminin mutlak lideri olan ve "Milli Şef" olarak anılan İsmet İnönü'nün, kendi döneminde nasıl algılandığı, dönem içinde bu algıda bir değişiklik olup olmadığı ve basın tarafından bu durumun topluma nasıl yansıtıldığı konuları da, bu makalede açıklanmaya çalışılan diğer bir amacı oluşturmuştur. Bu amacın ortaya konabilmesi için, o dönemin basınında yer alan abartılı ve övücü nitelikteki ifadeler, çoğunlukla olduğu gibi alıntı yapılarak aktarılmıştır.

1. İsmet İnönü'nün Trabzon Ziyaretleri ve Basındaki Yansımaları

1.1. İsmet İnönü'nün 1943 Yılındaki Trabzon Ziyareti

İsmet İnönü başbakan olarak, Trabzon'a en son 25 ile 28 Temmuz 1935 tarihleri arasında ziyarette bulunmuştu¹. İsmet İnönü cumhurbaşkanlığı döneminde Trabzon'a üç kez ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretlerin ilki, 1943'de çıktığı Doğu seyahati kapsamında olmuştur. Bu ziyaret ile ilgili olarak ulusal basın incelendiğinde, İsmet İnönü'nün Erzurum, Kars ve Gümüşhane ziyaretleri ile buralarda yaptığı konuşmalar birinci sayfada haber olarak verildiği halde, Trabzon ziyaretine ilişkin hiçbir habere yer verilmediği görülmüştür².

Buna karşın, yerel gazeteler İsmet İnönü'nün ziyaretine geniş bir şekilde yer ayırdı ve detaylı bilgiler verdi. Yerel Yeniyol gazetesi 28 Eylül 1943'de Trabzon'a gelişi nedeniyle "Hoş geldin! Yıllardır Gözlerimiz Yolda, Gönülümüz Sende, Seni Bekliyorduk, Hoş Geldin." başlığını kullandı ve İsmet İnönü'yü "on binlerce" Trabzonlunun coşkun tezahüratları ile karşıladığını okuyucularına duyurdu. İsmet İnönü, Gümüşhane üzerinden geldiğinden ilk olarak Zigana Dağı'nda törenle karşılandı ve buradaki Hamsi Köyde Trabzon Belediyesi tarafından hazırlanan, yüz kişinin hazır bulunduğu öğle yemeğine katıldı. Asıl

1 Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 580.

2 *Ulus*, 28, 29 Eylül 1943; *Ulus*, 5, 8 Ekim 1943; *Akşam*, 28, 29 Eylül 1943; *Akşam*, 3 Ekim 1943.

tören ise, Trabzon girişindeki Değirmendere’de gerçekleştirildi. İsmet İnönü burada bir heyet ile öğrenciler ve “*on binlerce*” Trabzonlu tarafından karşılandı. Gazete, İsmet İnönü’nün tören sonrasında “*köşküne*” gittiği bilgisini de paylaştı³.

Yerel Yeni Halk gazetesi de benzer şekilde ziyarete geniş bir yer ayırdı. Gazete, İsmet İnönü’nün vali, Cumhuriyet Halk Partisi, belediye ve halkevi reislerinden oluşan bir heyet tarafından Zigana’da karşılandığını yazdı. Ziyaretle ilgili olarak Trabzonluların duygularını, “*Aziz şefimizin seyahat haberi Trabzon’da sonsuz bir bayram sevinci yaratmış ve geleceği gün dört gözle bekleniyordu.*” şeklinde açıkladı. Gazetenin “*Büyükler Büyüğü Hoş Geldin.*” başlığıyla duyurduğu haberinde de, karşılanışı için şu ifade kullanıldı: “*İnönü Dün Binlerce Trabzonlunun üstün tezahürleri, gökleri çınlatan yaşa varol sesleriyle karşılandı.*”⁴.

İsmet İnönü Trabzon ziyareti sırasında, 29 Eylül’de Beşikdüzü’ne giderek Köy Enstitüsünde incelemelerde bulundu⁵. Yeni Halk gazetesinin verdiği bilgiye göre, İsmet İnönü “*İnkılâp Müessesesinin*” çalışmalarını yakından incelemiş, ilgililerden bilgi almıştı. Gazetede, Beşikdüzü Köy Enstitüsünde yapılan incelemeler ile ilgili bilgi bu kadarla sınırlıdır⁶. İsmet İnönü Doğu bölgesine yaptığı bu seyahatte, gittiği diğer şehirlerdeki köy enstitülerine de ziyaret gerçekleştirmişti. Bu kapsamda 21 Eylül’de Erzurum’daki Pulur Köy Enstitüsünü, 24 Eylül’de de Kars’taki Cihanuz⁷ Köy Enstitüsünü ziyaret etmişti⁸. Bu ziyaretler İsmet İnönü’nün, kendi döneminde kurulan köy enstitülerine verdiği önemi göstermektedir⁹.

3 *Yeniyol*, 30 Eylül 1943, s. 1.

4 *Yeni Halk*, 29 Eylül 1943, s. 1.

5 “Beşikdüzü Köy Enstitüsü 1940 yılında kurulmuştu.” Niyazi Altunkaya, *Köy Enstitüsü Sisteminin Düşünsel Temelleri*, Uygun Basım ve Ltd. Ş., Ankara, 2002, s. 56. “Beşikdüzü Köy Enstitüsü Trabzon’un dışında, Giresun, Ordu, Rize ve Gümüşhane şehirlerine de eğitim hizmeti vermişti.” Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, T. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 189. “Eğitiminde balıkçılık, konservecilik ve sanayi kollarına ağırlık verilmişti. Beşikdüzü’nde tarım arazisi az olduğundan, balıkçılığa geniş yer verilmişti. Bu amaçla kayık, motor, ağ gibi balıkçılık araçları alınmış, tuzlama için yer yapılmıştı. Tutulan fazla balıklar yakın pazarlarda satıldığı gibi, diğer köy enstitülerine de gönderilmekteydi.” *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*, Eğitim-Der Yayınları, Ankara, 1999, s. 237, 246, 247.

6 *Yeni Halk*, 30 Eylül 1943, s. 1.

7 “Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda bu köy enstitüsünün adı ‘Cılavuz’ olarak geçmektedir.” Altunkaya, *a.g.e.*, s. 56; Mehmet Başaran, *Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999, s. 27.

8 İsmet İnönü (Haz. Ahmet Demirel), *Defterler (1919-1973) 1. Cilt*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 364, 367.

9 “Bu nedenle, İsmet İnönü Döneminde oluşturulan köy enstitüleri hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Köy enstitüleri, köy çocuklarına yine köyde, tarımsal ekonomiyi uygulamalı bir şekilde öğretmek ilkesine dayanmaktaydı.” Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitapevi, Ankara, 2001, s. 209. “22 Nisan 1940’da kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu ile köylerden alınacak öğrencilerin, yine köylerde öğretmen olarak yetiştirilmesi hedeflenmişti. Kanun’un gerekçesinde, köy çocuklarının % 80’inin eğitim alamadığı, şehirlerden köylere gönderilen öğretmenlerin ise köy koşullarına gereği gibi uyum sağlayamadıkları tespitinde bulunulmuştu. Bu nedenle yine Kanun’un gerekçesinde, yetiştirilecek köy öğretmenlerinin, görecekleri hizmetin gereklerine uygun olarak eğitilmelerinin gerekli olduğu belirtilmişti.” Tefvik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi*

İsmet İnönü'nün Doğu seyahatine çıkmadan önceki faaliyetleri incelendiğinde, 15 Eylül 1943'deki akşam yemeğinde ilköğretim hesapları üzerine çalıştığı görülmektedir. İsmet İnönü 16 Eylül'de Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile ilköğretimle ilgili konuları konuşmuş görüşmüş, 17 Eylül'de de İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ile bir görüşme yapmıştı¹⁰. İsmet İnönü'nün bu çalışma ve görüşmelerinden, Doğu seyahati sırasında okul ziyaretlerinde bulunmayı, eğitimle ilgili incelemeler yapmayı istediği anlaşılmaktadır.

İsmet İnönü köy enstitüsü ziyaretinden sonra öğle yemeğinde Beşikdüzü'nde halk ile birlikte olmuş ve samimi bir hava içinde yemek yenmişti¹¹. Beşikdüzü'nden Trabzon'a dönerken, İsmet İnönü Akçaabat'a da uğradı ve burada da halk ile görüştü. Akşam saat 20.00'de, Belediye tarafından düzenlenen ve 200 kişinin davetli olduğu yemeğe, saat 21.00'de de Halkevinde şerefine yapılan müsamereye katıldı. Müsamerede İsmet İnönü için şiirler okundu, türkü ve oyun havalarından sonra öğrenciler tarafından horon oynandı¹². İsmet İnönü'nün 29 Eylül'deki bu faaliyetleri, 30 Eylül tarihli Yeni Halk'ta detaylı olarak aktarıldı. Gazetede ki haberler büyük oranda İsmet İnönü'nün faaliyetlerine ayrılmıştı¹³.

Benzer bir şekilde, İsmet İnönü'nün 30 Eylül tarihli faaliyetleri de, Yeni Halk gazetesinin çoğunu kapsayacak şekilde Trabzonlulara duyuruldu¹⁴. İsmet İnönü 30 Eylül günü faaliyetlerine Askeri Garnizonu teftiş ederek başladı. Daha sonra, çok sayıdaki okulda incelemelerde bulundu. Saat 10.00'da Trabzon Lisesine giderek öğrencilerle görüştü, sorduğu sorulara verilen cevaplardan memnun kaldığını açıkladı. Fizik, kimya, edebiyat ve Fransızca derslerine katıldı. Kız Enstitüsünde öğretmenlerle tanıştı, toplam öğrenci sayısı ile o yıl mezun olan öğrenci sayısı hakkında bilgi aldı. Okuldaki öğrenci sayısının az oluşu dikkatini çektiğinden, bunun nedenleri üzerinde durdu. 5. Sınıf öğrencilerinin biçki ve dikiş dersinin bitirme sınavına katıldı. Akşam Ticaret Lisesinde, özellikle kız

---

Tarihi, İmge Kitapevi, Ankara, 2008, s. 416-419. "Bu eğitim üretime dönük olacak şekilde planlanmıştı. Köy ilkokulunu bitiren yetenekli çocukların köy enstitülerine alınarak, hem bilimsel eğitimden geçirilmesi, hem de tarım, hayvancılık, sağlık gibi alanlarda uygulamalı dersler görmesi, mezuniyet sonrasında da atanacağı köylerde aynı eğitimi ve öğretimi uygulamaları amaçlanmıştı." Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 251.

10 İnönü, *a.g.e.*, s. 364, 365.

11 *Yeni Halk*, 30 Eylül 1943, s. 1.

12 "Bu müsamerede, Beşikdüzü Köy Enstitüsü öğrencileri tarafından folklor gösterisi yapıldı, kaval ve kemençe eşliğinde yerel türküler söylendi. Öğrencilerin etkinlikleri beğeniyle karşılanmıştı. Etkinliklerde, Sis Dağı türküsüne de İsmet İnönü için bir dörtlük eklenmişti. Dörtlük şu şekildeydi: Sis Dağı'nın başında; Yağan yağmur kar olsun; Türk milleti başında; İnönü'müz var olsun. Kaynakta yıl belirtilmemekle birlikte, yapılan etkinliklerden, 1943'deki ziyaretteki bu müsamerede gerçekleştiği anlaşılmıştır." Yalçın Kaya, *Bozkırdan Doğan Uygurluk Köy Enstitüleri II*, Tıglat Matbaacılık A.Ş., İstanbul, b.t.y., s. 120.

13 *Yeni Halk*, 30 Eylül 1943, s. 1, 2, 4.

14 *Yeni Halk*, 5 Ekim 1943, s. 1-4.

öğrencilerle ilgilendi. Müdürle, mezun olanların iş imkânları ile iş başarıları hakkında görüştü. Yeni eğitime başlayan Erkek Sanat Enstitüsünde okuyan öğrenci sayısı ile ilgilendi. Okula tekrar geldiğinde, makine seslerini duymak istediğini söyledi¹⁵.

İsmet İnönü 30 Eylül günü ayrıca, çoğu bayan olan 130 kişinin hazır bulunduğu, Belediyenin Halkevinde şerefine düzenlediği ziyafete katıldı. Yemek sonrası Halkevinde, orman müdürüyle Trabzon'daki ormanlar hakkında, ziraat müdürüyle soya fasulyesi hakkında görüştü. "Misafirlerim gelsinler" diye hitap ettiği bayanları kabul etti ve yaptığı konuşmada onlara iltifatlarla bulundu. Daha sonra, Halkevinin hoparlörleri aracılığıyla, binlerce kişinin dinlediği bir konuşma gerçekleştirdi. Halkeviden "Soğuksu'daki köşküne" giden İsmet İnönü, aynı gün Trabzon'dan ayrılırken bir heyet tarafında Zigana'ya kadar uğurlandı¹⁶.

Yeni Yol, İsmet İnönü'nün Trabzon'dan ayrılırken yaptığı konuşmayı "Mühim bir hitabe irat buyurdular" başlığıyla duyurdu. Gazete, İsmet İnönü'nün "Cumhuriyet Trabzon'a güzel eserlerini vermekten zevk duymuştur." sözünü manşetten verdiği haberinde, İsmet İnönü'nün Trabzon ziyaretiyle ilgili izlenimlerini de aktarmıştı¹⁷.

Yeni Yol ve Yeni Halk'ta geniş olarak ele alınmakla birlikte, Trabzon Halkevinin çıkardığı İnan dergisinde İsmet İnönü'nün Trabzon ziyareti ile ilgili olarak sadece "Milli Şefin Huzurunda" başlıklı bir yazı yayınlandı. Yazıda, ziyaret dolayısıyla Trabzonluların duydukları gurur ve sevincin büyük olduğu dile getirildi. Ayrıca, Trabzon ve çevresinin, dünya buhranının acı etkisini yurdun diğer yerlerinden daha fazla hissetmekle birlikte, asil bir sükûnet ve tahammül göstermeyi ve sıkıntıya katlanmayı bir vatan vazifesi saydıkları belirtildi. Trabzonluların, "Eşsiz Başbuğlarının" tek işaretleriyle, hep birden, emrinde ve içinde yürümeye hazır oldukları da vurgulandı¹⁸.

Ziyaret nedeniyle yerel gazetelerde pek çok köşe yazısı da kaleme alındı. Yeni Yol'da "Hoş Geldiniz Milli Şef" başlıklı köşe yazısında İsmet İnönü'yü bekleyiş, "Sekiz yıl bitti, dokuzuncu yıla bastık. Bu uzun yıllar içinde gözlerimizi yediden yetmişe hep izinize dikmiş, sizi bekliyorduk." şeklinde açıklandı. Ayrıca, bir zamanlar halkın göz değmesin, cin peri çarpmasın diye göğsünde tılsım sakladığı, ancak şimdi İsmet İnönü'nün kendileri için bir tılsım olduğu yazıldı. Bu köşe yazısında İsmet İnönü'nün beş yıl önce Trabzon'a liman ve demiryolu müjdesi verdiği de hatırlatılarak, bu müjdenin eser halinde canlanmasının yine kendisinden beklendiği belirtildi¹⁹.

15 Yeni Halk, 5 Ekim 1943, s. 1, 2.

16 Yeni Halk, 5 Ekim 1943, s. 2.

17 Yeni Yol, 7 Ekim 1943, s. 1.

18 Abdullah Günel, "Milli Şefin Huzurunda" İnan, Trabzon Kültür Dergisi, Yıl: 2, Sayı:8, Trabzon, Eylül 1943, s. 2, 3.

19 Reşit Tarakçıoğlu, "Hoş Geldiniz Milli Şef", Yeni Yol, 28 Eylül 1943, s. 1, 2.

Yeni Halk'ta Kefeli imzasıyla yayınlanan "Bayram Yapıyoruz" başlıklı köşe yazısında, "Harbin muzaffer komutanı sulhun büyük hadimi kahraman İnönü" olarak tanımlanan İsmet İnönü'nün, Milli Mücadeleden başlayarak Lozan'a kadar olan başarıları övüldükten sonra, en son başarısı, İkinci Dünya Savaşına Türkiye'yi sokmaması olarak gösterildi²⁰. "Tiren ve Liman" başlıklı başka bir köşe yazısında, transit merkez olma özelliğini kaybeden ve adeta bir köy haline dönen Trabzon'un, İsmet İnönü'nün yapılacağını açıkladığı liman ve Erzurum'a kadar uzanacak olan demiryoluyla, tekrar eski günlerine kavuşacağı anlatıldı²¹.

İsmet İnönü'nün 1943 ziyaretinin nasıl gerçekleştiği ve basında ziyaretin nasıl yansıtıldığı konusu ortaya konulduktan sonra, ziyaretin İsmet İnönü açısından nasıl görüldüğü konusu üzerinde de durulması gereklidir. İsmet İnönü'nün ziyaret sırasında defterine aldığı notlar şu şekildedir: "28 Eylül Salı. Akşam Trabzon. Lise Konferans salonunda milli oyunlar. 29 Eylül Çarşamba. Beşikdüzü. Heyetler. Lisede yemek. 30 Eylül Perşembe. Lise. Ticaret Lisesi. E. Sanat Okulu hazırlıkları. Kız Enstitüsü. Orman Mıntıka Müdürü, işletme müdürü. Orman işletmesi. Saat 15'te hareket. Halkevinde Trabzon havaları. Davetli olarak yemek. Veda söylevi. Saat 15'te hareket."²². Bu notlardan İsmet İnönü'nün defterine, ziyaretiyle ilgili herhangi bir değerlendirme yapmadan, sadece yaptıklarını not ettiği anlaşılmaktadır. Defter incelendiğinde, Doğu seyahati kapsamında gittiği diğer şehirler için de İsmet İnönü'nün benzer şekilde notlar almış olduğu görülmüştür²³.

1.2. İsmet İnönü'nün 1946 Yılındaki Trabzon Ziyareti

İsmet İnönü cumhurbaşkanı olarak Trabzon'a ikinci ziyaretini 1946'da gerçekleştirdi. Ulusal basın incelendiğinde, 1943'deki ziyaretinden farklı olarak, İsmet İnönü'nün 1946 yılı Trabzon ziyareti geniş bir yer verildiği görülmektedir. Bunda, İsmet İnönü'nün Trabzon'da yaptığı konuşmanın içeriğinin de etkisi olmuştur. İsmet İnönü bu konuşmasında, toprak bütünlüğü ve egemenlik konularında milletin dikkatli olmasını istemişti²⁴. İsmet İnönü'nün bu ziyareti, Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'den toprak taleplerini de içeren isteklerini açıkladığı bir döneme denk gelmiştir. Bu nedenle, İsmet İnönü'nün ziyareti sırasındaki açıklamalarının ulusal basında geniş bir yer bulduğu anlaşılmaktadır.

Yerel gazeteler 1943 yılı ziyaretinde olduğu gibi, bu ziyarete de geniş bir yer ayırdı. Halk gazetesi İsmet İnönü'nün gelişi nedeniyle "Trabzon büyük bir sevinç içinde" başlığını kullandı. Gazete, "Milli Şef'i" aralarında görececek olmanın zevk ve heyecanını yaşayan Trabzon'da bir bayram sevincinin göze çarptığını, şehrin baştanbaşa bayraklarla donatıldığını, değişik yerlere takılar yapıldığını

20 Kemal Kefeli, "Bayram Yapıyoruz", *Yeni Halk*, 29 Eylül 1943, s. 1.

21 Kemal Kefeli, "Tiren ve Liman", *Yeni Halk*, 30 Eylül 1943, s. 1, 4.

22 İnönü, *a.g.e.*, s. 368.

23 *A.g.e.*, s. 365-368.

24 *Akşam*, 2 Haziran 1946, s. 1; *Ulus*, 2 Haziran 1946, s. 1, 3.

yazdı. Trabzon'un "aziz misafirlerini içten gelen tezahürlerle" karşılamaya hazırlandığını, Trabzonluların cumhurbaşkanlarına olan bağlılıklarını bir kez daha göstermek fırsatı bulacağını açıkladı. Gazetenin verdiği bilgiye göre İsmet İnönü'yü bir heyet Gümüşhane'de, bir heyet de Zigana'da karşılayacaktı. Asıl karşılama töreni ise Değirmendere ile Mendirek arasındaki meydana yapılacak²⁵. Yeniol gazetesinde de Zigana'dan gelecek olan İsmet İnönü'yü karşılamak için Trabzonluların Değirmendere'ye akın ettiği anlatıldı²⁶.

İsmet İnönü planlandığı gibi, 28 Eylül günü saat 16.00'da bir heyet tarafından Zigana'da karşılandı. Zigana'da bir kahve içmek isteyen İsmet İnönü, yapılmakta olan seçimler hakkında ilgililerden bilgi aldı. Of'ta alınan seçim sonucundan memnun olduğunu açıkladı. Saat 17.30'da Değirmendere'ye ulaşan İsmet İnönü, burada bir süre kendisini karşılayan halk ile birlikte yürüdü. Kalabalıktan ötürü yürümeye devam etme imkânı kalmayınca otomobilene bindi. Yolları dolduran halkın ilgisi nedeniyle yavaş yavaş ilerleyebildi ve doğruca "Soğuksu'daki köşküne" gitti. Köşkte vali, belediye ve parti başkanı ile görüşen İsmet İnönü, Trabzon'da yapılacak olan demiryolu, liman, hastane ve hava meydanı konularına değinerek, bu eserlerin bitişini görmeye ömrü yetmese bile, bir daha geri dönülemeyecek şekilde çalışmaların ileri bir aşamaya getirileceğini söyledi²⁷.

İnan dergisi, 1943 tarihli ziyaretinden farklı olarak, İsmet İnönü'nün 1946 tarihli ziyaretine ve ziyaretin yankılarına çok daha geniş bir şekilde yer ayırdı. Dergi İsmet İnönü'nün karşılanması sırasında, binlerce kadın, erkek, çocuk, genç ve yaşlının, "Yaşa varol" seslerinin ve alkışlarının göğü inlettğini, "İnönü! Sen bizim aşkımız heyecanımız her şeyimizsin. Varol daima yaşa!" şeklinde bağırduklarını açıkladı²⁸.

Yerel Akçaabat gazetesi ziyaret dolayısıyla, "Büyük Milli Şefimiz İsmet İnönü İlimizi Şerefliendirdiler" başlığını kullandı. Gazete, "Üç seneden beri mütehasir (hasret) kaldıkları babalarının tatlı ve sevimli simalarını görmek için sabırsızlanıyorlardı." diye tanımladığı Trabzonluların, "sevinç ve neşe içinde" sabahın erken saatinde İsmet İnönü'yü Değirmendere'de karşıladıklarını yazdı. Gazetenin karşılama töreni ile ilgili verdiği bilgilere göre, geliş saatinde Değirmendere'de bulunmak için, Trabzon'daki mağaza, dükkân, resmi ve hususi müessesât (kuruluş) kapatılmıştı. Resmi kuruluşlar da "bu günün şerefine" bir günlük tatil ilan edilmişti. Törende Of, Sürmene, Maçka, Akçaabat ve Vakfikebir kaymakamlarının başkanlıklarında "tazim heyetleri" yer almıştı. Şiddetli yağmura rağmen, halkın yanı sıra memurlar ve öğrenciler tarafından, İsmet İnönü "Yaşa varol sedaları ve şiddetli alkışlar" ile karşılanmış, yol boyunca "Hoş Geldiniz Milli Şef" takıları hazırlanmıştı²⁹.

25 Halk, 28 Mayıs 1946, s. 1.

26 Yeniol, 29 Mayıs 1946, s. 1.

27 Halk, 29 Mayıs 1946, s. 1.

28 İnan, Trabzon Kültür Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 24, Trabzon, Mayıs 1946, s. 7, 8.

29 Akçaabat, 30 Mayıs 1946, s. 1, 2.

Halk gazetesi İsmet İnönü'nün 28 Mayıs'taki karşılına geniş bir yer ayırarak Trabzonlulara duyurdu. Birinci sayfanın tamamını kaplayan ziyaretle ilgili haberlerde, "Hoş geldin Büyük Önder" başlığını kullanılırken, "Milli Şef dün binlerce Trabzonlunun sürekli alkış ve yaşa, varol sesleri arasında heyecanla karşılandı." bilgisini de verdi³⁰. Kefeli imzasıyla yayınlanan "Büyük İnsan" başlıklı köşe yazısında, İsmet İnönü'nün başarılarından bahsedildikten sonra, İkinci Dünya Savaşının getirdiği felaketten kurtuluşun "Şefe inanmanın, izinde yürümenin" sayesinde gerçekleştiği anlatıldı³¹. Gazetede yine birinci sayfada, "Başbuğu beklerken" başlıklı bir şiir de yayınlanmıştı³².

Yeniyol gazetesi de, 1943'te olduğu gibi, İsmet İnönü'nün 28 Mayıs 1946'da başlayan ziyaretini de geniş olarak ele aldı. Birinci sayfanın tamamına yakınına kaplayan İsmet İnönü'nün gelişile ilgili haberi, "Aziz Cumhurbaşkanımız Hoş geldin" başlığı altında duyurdu. Gazete İsmet İnönü'nün karşılıyla ilgili olarak, "Milli Şefimiz İsmet İnönü Trabzon'u şerefleştirmiş, on binlerce halkın candan tezahürleriyle karşılanmıştır." ifadesini kullandı. Trabzonluların ziyaret nedeniyle hissettikleri duygularını da, "Nihayet, onu gözleyen gözler, özleyen gönüller dün nasibini aldı: İnönü'yü şehrimizde, aramızda görmenin bahtiyarlığına erdik." şeklinde açıkladı³³. Gazetede bir köşe yazısında İsmet İnönü'nün, karşılı ve Trabzonlular ile olan yakınlığı şu şekilde anlatıldı: "Tablo aynı tablo, mana aynı manadır: O, bizim içimizde, Biz onun içindeyiz işte."³⁴.

Karşılı üzerinde tekrar duran 1 Haziran tarihli Yeniyol gazetesi, İsmet İnönü'yü Değirmendere'de, şehirde ve Atapark'ta "on binlerce" Trabzonlunun "coşkun gösterileriyle" karşıladığı, sonrasında "Soğuksu'daki köşklere" gittiği haberini okuyucularıyla paylaştı. Gazetede, ziyaret süresince Trabzon'un baştanbaşa ışıklar içinde olduğu, resmi ve özel binaların elektrikle, bayraklarla donatıldığı, yaşananların bir bayram gecesine benzediği bilgisi de verildi³⁵.

İsmet İnönü'nün Trabzon'daki etkinlikleri incelendiğinde, bu ziyaretinde de okul incelemelerine önem verdiği görülmektedir. Yukarıda değinildiği gibi, 1943 yılındaki ziyaretinde, o zaman yeni kurulmakta olan Erkek Sanat Enstitüne daha sonra geldiğinde, makine sesleri duymak istediğini söylemişti. 29 Eylül günü saat 10.30'da gittiği Erkek Sanat Enstitüsünde atölyeleri gezen İsmet İnönü demir atölyesi ile özellikle ilgilendi. Bölgede kullanılacak olan pulluğu inceledi ve beğendiğini söyledi. Trabzon Belediyesine geçerek, belediye başkanından bilgi aldı. Saat 11.00'de gittiği Kız Sanat Enstitüsünde elbise, şapka, nakış ve resimlerin yer aldığı sergiyi gezdi. Daha sonra "köşküne" giderek 16.00'ya kadar istirahat etti. İstirahat sonrasında Halkevinde şerefine verilen "aile ziyafetine" katıldı. Gittiği Trabzon Lisesinde çeşitli derslere katıldı, yapılan sınavlara girdi.

30 Halk, 29 Mayıs 1946, s. 1, 3.

31 Kemal Kefeli, "Büyük İnsan", Halk, 29 Mayıs 1946, s. 1, 3.

32 Halk, 29 Mayıs 1946, s. 1, 3.

33 Yeniyol, 29 Mayıs 1946, s. 1.

34 Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, "Tablo Aynı Tablo", Yeniyol, 29 Mayıs 1946, s. 1.

35 Yeniyol, 1 Haziran 1946, s. 1, 2.

Tekrar döndüğü Halkevinde, 16.35 ile 18.15 saatleri arasında, sık sık alkışlarla kesilen bir konuşma yaptı. Cumhuriyet Halk Partisinde parti delegeleriyle, liman inşaatında görevli mühendislerle, milli eğitim müdürüyle ve ticaret odası reisiyle görüştü, onlardan yapılmakta olan çalışmalar hakkında bilgi aldı³⁶.

İlk sayfasının tamamını, gazetenin de çoğunu ziyarete ayıran 30 Mayıs tarihli Halk gazetesi, İsmet İnönü'nün 29 Mayıs'ta Halkevinde iç ve dış siyaset üzerine yaptığı konuşmasının, "*Binden fazla Trabzonlunun yaşa varol sesleri ile kesilen mühim bir nutuk*" olduğunu yazdı³⁷. Halkevinde yapılan bu konuşma üzerine kaleme alınan bir köşe yazısında da, İsmet İnönü'nün Türk milletinin hislerine tercümanlık ettiği şu şekilde anlatıldı: "*Onun sesi bir milletin sesidir. Bu seste 20 milyonun dile geldiğini görüyoruz.*"³⁸.

İsmet İnönü 30 Mayıs günü saat 08.00'de Rize'ye gitmek üzere Trabzon'dan ayrıldı. 31 Mayıs tarihli Halk gazetesinin birinci sayfası İsmet İnönü'nün Rize'ye yaptığı gününbirlik ziyarete ayrıldı. Gazetenin verdiği bilgiye göre, sabahın erken saati olmasına rağmen, yol boyunca toplanan halkın tezahüratlarıyla uğurlanmıştı. Rize'ye giderken Sürmene ve Of'ta halk ile görüşmesi ve Halkevlerindeki konuşması sırasında, halk tarafından İsmet İnönü'ye "*samimi tezahürler*" gösterilmişti. Rize Halkevinde iç ve dış siyaset üzerine yaptığı konuşma sonrasında, saat 19.00'da Trabzon'a geri dönüşünde de tekrar alkışlarla karşılandı ve "*köşlerine*" gittiği bilgisi verilmişti³⁹.

İsmet İnönü'nün ilk ziyaretinde olduğu gibi, Trabzonluların kendisinden beklentilerinin liman ve demiryolu olduğu, ikinci ziyaretinde de basında sık sık dile getirildi. Örneğin Cevdet Alap, Trabzon'da liman ve demiryolunun kısa bir zamanda yapılacağına inandığını belirttiği yazısında, bu isteklerinin İsmet İnönü tarafından yerine getirileceğine olan inancını şu ifadelerle açıkladı: "*Ey bugün Trabzon'un aziz konuşu sevgili Milli Şef İnönü! Bu yurttta her hayali gerçekleştiren varlıksın.*"⁴⁰.

İsmet İnönü de ziyareti sırasında liman ve demiryolu konularına değinmişti. İsmet İnönü demiryoluyla ilgili olarak, demiryolunun sadece Trabzon'un meselesi olmadığını, Doğu'nun da medeniyet ve refah işi olduğunu söylemişti⁴¹. İsmet İnönü'nün bu ziyaretinden kısa bir süre sonra, limanın temel atma töreninin yakında yapılacağı Yeni Yol'da duyurulmuştu⁴². Akçaabat gazetesi de çalışmalarla ilgili bilgi vererek, liman ihalesinin 1946'da bir Türk şirketine verildiğini, ayrıca teknik yardım alınması için bir İngiliz firması ile işbirliği yapıldığını açıklamıştı⁴³. Trabzon limanının temel atma töreni 8 Temmuz 1946'da gerçekleştirildi. Ulus gazetesi, "*Trabzon modern limana kavuşuyor*" başlığıyla bu

36 Halk, 30 Mayıs 1946, s. 1, 4.

37 Halk, 30 Mayıs 1946, s. 1.

38 Kemal Kefeli, "Bir Millet Konuşuyor", Halk, 30 Mayıs 1946, s. 1.

39 Halk, 31 Mayıs 1946, s. 1.

40 Cevdet Alap, "1946-1950 Yılında", Yeni Yol, 29 Mayıs 1946, s. 2.

41 Yeni Yol, 1 Haziran 1946, s. 1, 2.

42 Yeni Yol, 12 Haziran 1946, s.1.

43 Akçaabat, 30 Haziran 1948, s. 1.

gelişmeye birinci sayfasında yer vermişti⁴⁴. Halk gazetesi de limanın temelinin atılışına geniş bir yer ayırmış ve “Trabzon dün tarihi bir gün yaşadı” tespitiyle haberi duyurmuştu⁴⁵.

1 Haziran tarihli Halk gazetesi, İsmet İnönü'nün o gün Trabzon'dan ayrılacağını duyurduğu haberinin başlığını, “Başbuğ yolun açık olsun” şeklinde seçti. Gene ilk sayfasının tamamını, gazetenin de büyük bir bölümünü İsmet İnönü'ye ayıran gazete, Halkevinin düzenlediği ve Lisede gerçekleşen toplantıda İsmet İnönü'nün yaptığı konuşmayı geniş bir şekilde okuyucularına duyurdu. İsmet İnönü bu konuşmasında, dört gündür Trabzon'da bulunduğunu belirterek, karşılama ve kendisine gösterilen ilgi ile ilgili olarak şunları söylemişti: “Size haklı bir şöhret vermiş olan nezaketinizin cömert işaretleriyle beni karşıladınız. Paha biçilmez sevgilerinizle beni ağırladınız.” İsmet İnönü seyahati sırasında daha önce gittiği şehirlerde yaptığı gibi, konuşmasında şu üç konu üstünde duracağını açıkladı: Birincisi, toprak bütünlüğü ve egemenlik konularında bütün vatandaşların dikkatli ve kararlı olması gerektiği; İkincisi, milletin bütünlüğünü koruması, yabancı tertiplerin içeride zararlı propaganda ve teşekküllere dayanacağı; Üçüncüsü de, ilk kez yapılan tek dereceli seçimlerde yaşanan aksaklıkların büyütülmemesi gerektiği, demokraside bunların her memlekette görüldüğüydü⁴⁶.

İsmet İnönü'nün konuşmasında üzerinde durduğu ilk iki konu, Sovyetler Birliği'nin o günlerde Türkiye'den talep ettiği istekleriyle ilgili olmuştur. Sovyetler Birliği 19 Mart 1945'te, yürürlükte olan 17 Aralık 1925 tarihli Tarafsızlık ve Saldırmazlık Anlaşmasının 7 Kasım 1945'te fesih edileceğini bildirmişti. Fesih gerekçesi, Anlaşmanın İkinci Dünya Savaşının yarattığı yeni ortama uymaması ve ciddi değişikliklere ihtiyaç duymasıydı. Bu gelişme karşısında Türkiye 4 Nisan 1945'te, yapılacak değişiklikleri incelemeye hazır olduğunu açıklamıştı. 1945 yılı Haziran ayı başında Sovyetler Birliği'nin, Montreux Anlaşmasının değişmesini ve Boğaz'larda üs ile Kars ve Ardahan'ın kendisine terk edilmesini istediği anlaşıldı. Bu talepler karşısında, Dışişleri Bakanı Hasan Saka 10 Eylül 1945'te hudut tadili veya arazi tavizlerinin söz konusu olmadığını açıklamıştı. İsmet İnönü'nün Trabzon ziyareti sonrasında da, Sovyetler Birliği bu taleplerini 7 Ağustos 1946 tarihli notasıyla tekrarlamış, Boğazlar rejiminde Karadeniz devletleri lehine değişiklikler yapılmasını, ayrıca Boğazların kendisiyle birlikte ortak savunulmasını istemişti⁴⁷.

İsmet İnönü'nün Trabzon ziyareti sırasında, Sovyetler Birliği'nin isteklerine karşı verdiği bu net mesajlarına rağmen, basında bu mesajların önemi veya anlamı üzerine herhangi bir yorum yapılmaması, sadece İsmet İnönü'nün

44 Ullus, 8 Temmuz 1946, s. 1.

45 Halk, 9 Temmuz 1946, s. 1.

46 Halk, 1 Haziran 1946, s.1; İnan, a.g.d., S:24, s. 9, 10.

47 Mehmet Gönlübol (ve diğerleri), *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993, s. 389, 390.

konuşmasının olduğu gibi verilmesi dikkat çekicidir. Ziyaret sırasında basın üzerinde durduğu esas konu, İsmet İnönü'nün mesajlarının içeriklerinden çok, onun şahsı ile ilgili övücü nitelikte ifadeler kullanmak olmuştur.

İsmet İnönü'nün konuşmasında bahsettiği diğer konu, ilk kez yapılan tek dereceli seçimlerde yaşanan aksaklıklar üzerine olmuştur. İsmet İnönü'nün bu ziyareti öncesinde, Meclis tek dereceli seçim yasasını kabul etmiş, ayrıca genel seçimlerin 21 Temmuz 1946'da yapılmasına karar vermişti⁴⁸. Genel seçimler aslında Eylül 1947'de yapılacaktı. Genel seçimler gibi belediye seçimleri de önceye alınmıştı. Mayıs 1946'da yapılan bu belediye seçimlerine Demokrat Parti katılmamıştı⁴⁹. Ziyaretin Mayıs 1946'da gerçekleştiği dikkate alındığında, İsmet İnönü'nün bahsettiği ilk kez yapılan tek dereceli seçimlerde yaşanan aksaklıkların, belediye seçimleriyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

İsmet İnönü'nün ziyarette bulunacağı duyulduğu sırada, Trabzon'da belediye seçimleri yapılmaktaydı. Ziyaretin gerçekleştiği günlerde ise seçimler tamamlanmış ve oy sayma işlemine geçilmişti⁵⁰. İsmet İnönü Zigana'da karşılandığında seçimler hakkında bilgi almış, Of'taki sonuçtan memnun olduğunu açıklamıştı. İsmet İnönü'nün Trabzon'dan ayrılışından sonra belli olan sonuçlara göre, Demokrat Partinin katılmadığı Trabzon'daki belediye seçimlerini Cumhuriyet Halk Partisi kazanmıştı⁵¹.

Halk gazetesi İsmet İnönü'nün uğurlanışını, "*Milli Şef İnönü yollara dökülen binlerce Trabzonlunun içten gelen tezahürleri ile uğurlandı.*" şeklinde duyurdu. Gazetenin verdiği bilgiye göre, Aşkale üzerinden Ankara'ya dönecek olan İsmet İnönü, Değirmendere'de toplanan binlerce Trabzonlu tarafından, "*alkışlarla, yaşa varol, yolun açık olsun sedaları ile*" sabah 09.00'da yolcu edildi. İsmet İnönü'ye bir heyet Zigana'ya kadar eşlik ederken, vilayet hududuna kadar olan yerlerdeki köylüler de, geçtiği yollarda toplanarak "*Milli Şef'i*" "*şiddetli alkışlarla*" uğurlamıştı⁵².

Ziyaretin nasıl gerçekleştiği ortaya konulduktan sonra, İsmet İnönü açısından 1946'daki Trabzon ziyaretinin nasıl görüldüğü konusunun da incelenmesi yerinde olacaktır. İsmet İnönü'nün Trabzon ziyaretiyle ilgili olarak defterine aldığı notlar şu şekildedir: "*28 Eylül Salı. Zigana. Trabzon. Heyecanlı karşılama. Gece evde yemek. 29 Mayıs Çarşamba. Sanat Enst. (güzel). Belediye. Kız Enst. Sergi (güzel). Halkevinde aile öğle yemeği. Lise. Halkevinde konuşma. Akşam Lise salonunda yemek. 30 Mayıs Perşembe. Rize- konuşma... 31 Mayıs Cuma. Trabzon'da istirahat günü. Lisede tören. Trabzon nutku. 1 Haziran Cumartesi. Saat 09'da hareket...*"⁵³.

48 "Bu karar, 7 Ocak 1946'te kurulan ancak örgütlenmesini henüz tamamlayamayan Demokrat Parti için, seçimlere girip girmeme konusunda bir ikilem yaratmıştı." Çavdar, *a.g.e.*, s. 457.

49 Salim Rıfıkı Burçak, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş*, Olgaç Yayınevi, Künyesiz, 1979, s. 71, 74.

50 *Yeni Yol*, 29 Mayıs 1946, s. 1.

51 *Halk*, 4 Haziran 1946, s. 1.

52 *Halk*, 4 Haziran 1946, s. 1.

53 İnönü, *a.g.e.*, s. 437, 438.

İsmet İnönü'nün bu notlarında, 1943'dekinden farklı olarak, ziyaretiyle ilgili değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir. İlk değerlendirmesinde, kendisine 28 Eylül'de yapılan karşılamanın "heyecanlı" olduğunu belirtmiştir. Yukarıda açıklanan, Trabzon'daki konuşmasında da bu konuya değinmiş ve şunları söylemişti: "Size haklı bir şöhret vermiş olan nezaketinizin cömert işaretleriyle beni karşıladınız...". Diğer değerlendirmesi ise, 29 Eylül'de gittiği Erkek Sanat Enstitüsü ile Kız Sanat Enstitüsündeki serginin "güzel" olduğu yönündedir. İsmet İnönü 22 Mayıs'ta Ankara'dan çıktığı bu seyahatinde Trabzon'un yanı sıra Sivas, Erzincan, Erzurum, Kars, Bayburt, Gümüşhane ve Rize'ye de gitmişti. Bu şehirlerde aldığı notlar incelendiğinde, "Heyecanlı karşılama" veya gördükleriyle ilgili olarak "güzel" şeklinde bir değerlendirmede bulunmadığı görülmüştür⁵⁴. Bundan, Trabzon'da karşılaşından ve okullarda gördüklerinden memnun olduğu sonucuna varmak mümkündür.

1.3. İsmet İnönü'nün 1947 Yılındaki Trabzon Ziyareti

İsmet İnönü cumhurbaşkanı olarak Trabzon'a üçüncü ziyaretini 1947'de gerçekleştirdi. 20 Eylül 1947 tarihli Yenyol gazetesi, "Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü Bugün Şehrimizi Şerefendiriyor" başlığıyla, Doğu seyahatine çıkan İsmet İnönü'nün Trabzon'a geleceğini duyurdu. Haberde İsmet İnönü'nün geliş tarihinin önceden bilinmediği, bir gün önce alınan haberle 20 Eylül'de Trabzon'a geleceğinin öğrenildiği, bu yüzden vali ve diğer ilgililerin karşılamada bulunmak üzere Zigana'ya hareket ettiği açıklandı⁵⁵.

İnan dergisi, İsmet İnönü'nün 20 Eylül 1947'de beraberinde eşi Mevhibe İnönü ve kızı Özden İnönü ile birlikte Trabzon sınırında tezahüratlarla karşılandığı, yol üzerindeki ilçelerde kendisine "halkın sevinç tezahüratları" gösterdiği, saat 15.30'da Trabzon'da "binlerce Trabzonlu" tarafından tekrar sevgi gösterileriyle karşılandığı ve uzun bir süre halk ile birlikte yürüdüğü bilgisini verdi. İsmet İnönü daha sonra Soğuksu'daki "Atatürk Köşkü'ne" gitmişti⁵⁶.

Ulus gazetesi Trabzon'a gelişle ilgili olarak, "İsmet İnönü Büyük Tezahüratla karşılandılar. Şehir baştan başa donatıldı." başlığını kullandı. Haberde, İsmet İnönü'nün ilk olarak Zigana Dağı'nda vali ve diğer resmi görevliler tarafından karşılandığı, Maçka'da ve yol boyunca kendisine sevgi gösterilerinde bulunduğu, Trabzon girişindeki Değirmendere'de de binlerce kişinin sevgi gösterileriyle tekrar karşılandığı anlatıldı. Yapılan hazırlıklarla ilgili olarak, Trabzon'un bir gün önceden bayraklar ve takılarla süslediği bilgisi de verildi⁵⁷.

İsmet İnönü 21 Eylül günü öğleye kadar istirahat ettikten sonra, 13.30'da Belediye tarafından Lisede şerefine düzenlenen çaya katıldı. Erkek

54 İnönü, a.g.e., s. 436-438.

55 Yenyol, 20 Eylül 1947, s. 1.

56 İnan, Trabzon Kültür Dergisi, Yıl: 3, Sayı:34-35, Trabzon, Ağustos-Eylül 1947, s. 24, 25.

57 Ulus, 21 Eylül 1947, s. 1.

Sanat Enstitüsünün yeni binasında ve Kız Sanat Enstitüsünde incelemelerde bulunduktan sonra, saat 19.00'da "Atatürk Köşkü'ne" döndü. İsmet İnönü 22 Eylül'de önce Cumhuriyet Halk Partisine, daha sonra da Demokrat Partiye ziyarette bulundu. Ardından karayoluyla Rize'ye hareket etti. Savarona yatı ile Trabzon'a geri dönen İsmet İnönü, gece, Halkevi tarafından düzenlenen müsamereye katıldı⁵⁸.

İsmet İnönü'nün 22 Eylül'de Cumhuriyet Halk Partisini ve Demokrat Partiyi ziyaret etmesi dikkat çekicidir ve o günlerde yaşanan olaylarla yakından ilgilidir. Trabzon ziyaretinden yaklaşık iki ay önce, iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi ile muhalefetteki Demokrat Parti arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi üzerine, İsmet İnönü 12 Temmuz 1947 tarihli beyannamesiyle, partilerin Türk demokrasisinin vazgeçilmez unsurları olduğunu açıklamıştı⁵⁹. İsmet İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesi, çok partili normal bir sistemin temellerini atmak olarak algılanmıştı⁶⁰. İsmet İnönü'nün Trabzon'da her iki partiye de ziyarette bulunmasını, 12 Temmuz Beyannamesiyle üstleneceğini açıklamış olduğu, siyasetteki yeni rolünün bir gereği olarak görmek gereklidir.

Çok partili hayata geçilmiş olmasının, İsmet İnönü'nün seyahati üzerinde başka bir etkisi daha olmuştur. İsmet İnönü 1943'deki Doğu seyahatinde okul ziyaretlerine önem vermiş, bu kapsamda Beşikdüzü Köy Enstitüsü ile birlikte Erzurum'daki Pulur Köy Enstitüsünü ve Kars'taki Cılavuz Köy Enstitüsünü de ziyaret etmişti. 1946 ve 1947'deki Doğu seyahatlerinde Trabzon'un yanı sıra Erzurum ve Kars'a da giden İsmet İnönü'nün, okulları ziyaret etmeye devam ettiği halde, bu şehirlerdeki köy enstitülerine herhangi bir ziyarette bulunmadığı⁶¹ görülmüştür.

Köy enstitülerinin eğitim ve öğretiminde, ayrıca köy okullarının yapımında karşılaşılan zorluklar, Cumhuriyet Halk Partisi içinde bazı eleştirilere yol açmıştı. Çok partili hayata geçildiğinde ise, muhalefet partilerinin de bazı uygulamalara karşı çıkmasıyla, bu eleştiriler köy enstitülerine karşı bir suçlamaya dönüşmüştü⁶². Köy enstitülerine karşı getirilen eleştirilerin biri de, Beşikdüzü Köy Enstitüsünde sahnelenen bir piyes nedeniyle olmuştur.

58 İnan, *a.g.d.*, S:34-35, s. 24, 25.

59 Çavdar, *a.g.e.*, s. 461, 462.

60 Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayınları, İstanbul, 1967, s. 164.

61 İnönü, *a.g.e.*, s. 436-438, 480-483.

62 "Suçlamalar şu alanlarda olmuştur: Köy enstitülerine sadece köy çocuklarının alınacak olması, Kanun'un görüşmeleri sırasında Cumhuriyet Halk Partisi milletvekillerince eleştirilmiştir. Bu eleştirilere daha sonra eşitlik ve halkçılık ilkelerine aykırı olduğu konuları da eklenmişti. Yatılı olan köy enstitülerinde kız ve erkek öğrencilerin birlikte karma eğitim görmelerinin, Türk ahlakına ve aile yapısına uygun olmadığı iddia edilmişti. Köy enstitülerinde aşırı solcu, hatta komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitim sisteminin uygulandığı, yönetici ve öğretmenlerin bir kısmının da solcu ve Marksist oldukları da öne sürülmüştü. Okul, işlik-öğretmen evi yapımlarında köylülere, onların karşılayamayacakları kadar yük getirilmesi de başka bir eleştiri konusuydu." Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003, s. 210, 211.

Piyesi izleyen kaymakam, hükümet adamlarının piyeste küçük düşürüldüğü izlenimini edinerek piyesi yarıda durdurmak istemiş, ancak seyirci buna razı olmayınca polis ve jandarma çağrılmıştı. Bu olay tartışmalara neden olmuştu. Bununla birlikte, daha sonra hazırlanan mülkiye müfettişlerinin raporunda, kaymakamın haksız olduğu sonucuna varılmıştı⁶³.

Çok partili hayata geçişle birlikte başlayan bu eleştiriler, İsmet İnönü'nün 1946 seyahati sonrasında önemli değişikliklere neden olmuştu. Çok partinin katıldığı ilk seçim olan, 21 Temmuz 1946 seçimleri sonrasında kurulan yeni hükümetle birlikte, isimleri köy enstitüleriyle özdeşleşen Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç görevlerinden ayrılmışlardı⁶⁴. Böylesi suçlamaların yapıldığı bir ortamda gerçekleşen 1946 ve 1947 seyahatlerinde⁶⁵, İsmet İnönü'nün bu tartışmaların dışında kalmak istemesi nedeniyle, köy enstitülerini ziyaret etmediği sonucuna varmak mümkündür.

İsmet İnönü, 23 Eylül'de Savarona yatı ile Giresun'a gitmek üzere Trabzon'dan ayrıldı. İnan dergisi İsmet İnönü Trabzon'dan ayrılırken, iskele ve civarında binlerce Trabzonlunun sevgi tezahüratlarıyla uğurlandığı bilgisini vermişti⁶⁶. İsmet İnönü'nün 1947'deki Trabzon ziyaretiyle ilgili olarak defterine aldığı notlar da şu şekildedir: "20 Eylül Cumartesi. Trabzon-dağda karşılama... Trabzon'da hararetle karşılama. 21 Eylül Pazar. Akşam saat 7.30'da. Köşkte konuşma... Gündüz: Sanat Okulu. Kız Enstitüsü. Lisede çay. 22 Eylül Pazartesi. Sabahleyin Partilere uğradım... Rize'ye hareket. Nahiye merkezleri (5 kadar). Sürmene, Of. Çay fabrikası. Rize-konuşma-yat. Trabzon. Gece Halkevi-müsamere. 23 Eylül Salı. Trabzon'dan hareket 9.10."⁶⁷.

İsmet İnönü'nün üçüncü Trabzon ziyaretinde, ilk iki ziyaretinden farklı olarak bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklerin yaşanmasında, çok partili hayatın artık yerleşmeye başlamış olmasının temel sebep olduğu

63 Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 68.

64 "1946 yılı bütçesi görüşülürken, köy okullarının yapımındaki güçlükler dile getirilmişti. Ancak suçlamaların artmasında en büyük etken, köy enstitülerini eleştiren Demokrat Partinin, Cumhuriyet Halk Partisi içinde de taraftar bulması olmuştu. Çok partili hayatın ilk genel seçimleri olan 21 Temmuz 1946'dan sonra kurulan Recep Peker Hükümetinde, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in yerine, kuruluşundan beri köy enstitülerine karşı olduğu bilinen Reşat Şemsettin Sırer 5 Ağustos 1946'da getirildi. 21 Eylül 1946'da da İsmail Hakkı Tonguç İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden uzaklaştırıldı. 29 Nisan 1947'de çıkarılan bir yönetmelikle de, köy enstitülerinin eğitimin yapısı değiştirildi." Turan, *a.g.e.*, s. 210-212; Meral Pazar, *Demokratik Eğitimde Bir Anıt Kurum: Köy Enstitüleri*, Güldiken Yayınları, Ankara, 2001, s. 136, 137.

65 "Köy Enstitüsü mezunu olan Fakir Baykurt, çok partili hayatla birlikte köy enstitüleri hakkında yapılan eleştiriler karşısında İsmet İnönü'nün tutumu için şunları söylemiştir: 'İsmet İnönü kendinden beklenen hakemliği bile yapamadı. Bırakın sahip çıkmayı, hakemliği bile yapamadı ve enstitüler rahat rahat baltalandı.'" Fakir Baykurt, *Unutulmaz Köy Enstitüleri*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 39.

66 İnan, *a.g.d.*, S:34-35, s. 24, 25.

67 İnönü, *a.g.e.*, s. 480-482.

anlaşılmaktadır. İlk parti olmamakla birlikte, Demokrat Parti 7 Ocak 1946'da kurulmuştu. Kuruluşundan kısa bir süre sonra da, büyük yığınların Demokrat Partiyi desteklediği anlaşılmıştı⁶⁸. Bu durumun, aşağıda açıklandığı şekilde, İsmet İnönü'nün üçüncü ziyaretinde etkili olduğu görülmektedir.

1947'deki bu değişikliklerin ilki, ziyaretin yerel basında daha öncekilere kıyasla oldukça az yer işgal etmesidir. Yeni yol gazetesi önceki ziyaretlere sayfalarca yer ayırmasına rağmen, üçüncü ziyaretle ilgili haberi birinci sayfanın ancak yarısını kapsayacak şekilde vermiştir. Ziyaretle ilgili yazılan makale sayısı da iki ile sınırlı kalmıştır⁶⁹. Benzer durum İnan dergisinde de görülmektedir. Ziyaretin gerçekleştiği dönemde çıkan dergideki on dokuz yazının sadece iki tanesi İsmet İnönü'nün ziyaretine ayrılmıştır⁷⁰.

Bu değişikliğe paralel olarak yaşanan başka bir değişiklik de, İsmet İnönü'nün karşılanması ve Trabzonluların ziyaret nedeniyle hissettiği duyguları açıklamak için 1943⁷¹ ve 1946'daki⁷² ziyaretlerinde kullanılan, eski abartılı ifadelerin artık basında yer almamasıdır. İnan dergisi İsmet İnönü'nün 1947'deki karşılanmasıyla ilgili olarak şu bilgiyi vermiştir: *"Binlerce halk tarafından sevgi tezahürleriyle karşılanmış, uzun müddet halk içinde yürüyen İnönü Trabzonluların hatırlarını sormuşlardır. Binlerce kişinin sevgi ve saygı nidaları arasında otomobile binen İnönü şehir içinde caddelerde toplanmış halkın önünden yavaş yavaş ilerleyerek halkın selamına mukabelede bulunmuşlar ve doğrudan Soğuksu'daki Atatürk Köşkü'ne gitmişlerdir."*⁷³. 1947 yılındaki karşılanışını anlatmak için kullanılan ifadelerin sade olduğu, 1943 ve 1946'daki abartılı anlatımlara yer verilmediği görülmektedir.

Bu ziyaret sırasında yerel basında İsmet İnönü için *"Milli Şef"* gibi hitapların artık kullanılmaması, kendisine *"Cumhurbaşkanı"* şeklinde hitap edilmesi, yaşanan diğer bir değişikliktir. Yeni yol gazetesi, *"Milli Şef"* ifadesine yer vermediği haberinde *"Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü"* ve *"Hoş geldin İnönü"* hitaplarını kullanmıştır⁷⁴. İnan dergisi de *"Milli Şef"* unvanını

68 Çavdar, a.g.e., s. 456, 457.

69 Yeni yol, 20 Eylül 1947, s. 1-4.

70 İnan, a.g.d., S:34-35, s. 21-25.

71 *"İsmet İnönü'nün 1943'deki ziyaretinde Yeni Halk gazetesi Trabzonluların duygularını şu şekilde açıklanmıştı: 'Aziz şefimizin seyahat haberi Trabzon'da sonsuz bir bayram sevinci yaratmış ve geleceği gün dört gözle bekleniyordu.' Gazete karşılama için de şu ifadeyi kullanmıştı: 'İnönü Dün Binlerce Trabzonlunun üstün tezahürleri, gökleri çınlatan yaşa varol sesleriyle karşılandı.'*" Yeni Halk, 29 Eylül 1943, s. 1. *"Yeni yol gazetesi de ziyaret için şu başlığı kullanmıştı: 'Hoş geldin! Yıllardır Gözlerimiz Yolda, Gönlümüz Sende, Seni Bekliyorduk, Hoş Geldin.'*" Yeni yol, 30 Eylül 1943, s. 1.

72 *"İnan dergisi İsmet İnönü'nün 1946'daki ziyaretinde karşılanışı sırasında, binlerce kişinin, 'Yaşa varol' seslerinin ve alkışlarının göğü inlettğini, 'İnönü! Sen bizim aşkımız heyecanımız her şeyimizsin. Varol daima yaşa!' şeklinde bağırdıklarını açıklamıştı."* İnan, a.g.d., S:24, s. 7, 8. *"Akçaabat gazetesi 'Üç seneden beri mütehasir (hasret) kaldıkları babalarının tatlı ve sevimli simalarını görmek için sabırsızlanıyorlardı.' diye tanımladığı Trabzonluların, 'sevinç ve neşe içinde' İsmet İnönü'yü Değirmendere'de 'Yaşa varol sedaları ve şiddetli alkışlar' ile karşıladıklarını yazmıştı."* Akçaabat, 30 Mayıs 1946, s. 1, 2.

73 A.g.d., S:34-35, s. 24.

74 Yeni yol, 20 Eylül 1947, s. 1, 4.

kullanmamış ve İsmet İnönü için şu ifadelere yer vermiştir: “Cumhurbaşkanı”, “Cumhurbaşkanımız sayın İnönü”, “İnönü Trabzon’da”, “İnönü'nün tarihi rolü”, “Büyük misafirimiz İnönü”⁷⁵.

1947'deki Trabzon ziyareti sırasında, yerel basında İsmet İnönü için artık “Milli Şef” unvanının kullanılmamasının, Trabzon’a özgü bir uygulama olup olmadığını anlaşılabilmesi için, “Milli Şef” unvanının hangi zaman aralığında kullanıldığının araştırılması gereklidir. Cumhuriyet Halk Partisinin 26 Aralık 1938’de toplanan Olağanüstü Büyük Kurultayı’nda, İsmet İnönü değişmez genel başkan seçilmiş ve kendisine “Milli Şef” unvanı verilmişti. Çok partili hayata geçildikten sonra ise, 10 Mayıs 1946’da toplanan İkinci Olağanüstü Kurultay’da değişmez genel başkanlık ile birlikte “Milli Şef” unvanı da kaldırılmıştır⁷⁶. Mayıs 1946’daki bu değişiklikler, aslında İsmet İnönü kendi isteğiyle gerçekleşmiştir. İsmet İnönü “Milli Şef” unvanı ile birlikte, değişmez genel başkanlık görevini de bırakmıştır⁷⁷.

10 Mayıs 1946’daki İkinci Olağanüstü Kurultay’da bu kararlar alınmış olmakla birlikte, 28 Mayıs 1946’da gerçekleşen Trabzon ziyaretinde, yukarıda açıklandığı gibi, yerel basında İsmet İnönü için “Milli Şef” unvanı kullanılmaya devam edilmiştir. Benzer bir şekilde Ulusal basında da, bu ziyaret sırasında çıkan haberlerde “Milli Şef” unvanı kullanılmıştır. Ulus gazetesi 2 Haziran 1946 tarihli sayısında, ziyaretle ilgili haberini, “*Milli Şef’in Trabzon’daki hitabeleri*” başlığı altında vermiştir⁷⁸. Aynı tarihli Akşam gazetesi de Trabzon ziyaretiyle ilgili olarak verdiği haberinde, “*Cumhurbaşkanımız Milli Şef İsmet İnönü*” ifadesini kullanmıştır⁷⁹.

1947 yılında yerel basında görülen değişiklik aynı şekilde ulusal basında da yaşanmıştır. Trabzon ziyaretiyle ilgili başlığını “*Cumhurbaşkanımız İnönü Trabzon’da*” şeklinde seçen Ulus gazetesi, haberin detayında da “Milli Şef” gibi hitaplara yer vermemiştir⁸⁰. Bu örneklerden, Trabzon’da yerel basındaki “Milli Şef” unvanı kullanımının, ulusal basın ile paralellik gösterdiği, Trabzon’a özgü bir uygulama olmadığı anlaşılmaktadır.

Başka bir değişiklik ise, üçüncü ziyaret sırasında İsmet İnönü’den herhangi bir beklentinin basında pek dile getirilmemesidir. İlk iki ziyaret sırasında, Trabzon’a yeni bir liman ve demiryolunun yapılmasının İsmet İnönü’den beklendiği özellikle vurgulanmıştı. İkinci ziyaretten sonra, Trabzon limanının temeli atılmış olmakla birlikte, demiryolu için herhangi bir girişimde bulunulmamıştı. Bununla birlikte üçüncü ziyaret sırasında basında, demiryolundan ya da başka bir beklentiden pek bahsedilmemiştir.

75 İnan, *a.g.d.*, S:34-35, s. 21-25.

76 Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt-2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 545.

77 Metin Heper, (Çev: Sermet Yalçın), *İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 164.

78 *Ulus*, 2 Haziran 1946, s. 1

79 *Akşam*, 2 Haziran 1946, s. 1

80 *Ulus*, 21 Eylül 1947, s. 1.

İnan dergisinde Kemal Kefeli imzasıyla çıkan “İnönü’nün Tarihi Rolü” başlıklı yazıda, Doğu seyahati kapsamında Trabzon’a gelen İsmet İnönü’den Trabzonluların beklentileri yerine, İsmet İnönü’nün demokrasiye geçişteki rolü üzerinde durulmuştur. Kefeli bu yazısında, “Türkün bir numaralı demokrati ve demokrasimizin başöğretmeni” olarak tanımladığı İsmet İnönü’nün, partilerin kanunlar önünde eşitliğini sağlamış olmasının önemine vurgu yapmıştır⁸¹. Üçüncü ziyaret sırasında, çok partili hayata geçişte İsmet İnönü’nün rolü üzerinde durulması, yerel basında dikkati çeken diğer bir konuyu oluşturmuştur.

Üçüncü ziyaret sırasında, İsmet İnönü’nün misafir edildiği yer hakkında da Trabzonluların algısında bir değişiklik yaşanmıştır. Bu ziyarette misafir edildiği yer incelendiğinde, basında, İsmet İnönü’nün 20 Eylül 1947’deki karşılama töreni sonrasında Soğuksu’daki “Atatürk Köşkü’ne” gittiği bilgisinin verildiği görülmektedir. 21 Eylül’de Trabzon’da çeşitli faaliyetlerde bulunduktan sonra tekrar “Atatürk Köşkü’ne” döndüğü bilgisi de yine basında yer almıştır⁸². Ulus gazetesi de, 20 Eylül’deki karşılama töreni sonrasında İsmet İnönü’nün doğruca “Atatürk Müzesi’ne (Atatürk Köşkü’ne)” gittiği bilgisini vermiştir⁸³.

İsmet İnönü’nün ilk iki Trabzon ziyaretinde misafir edildiği yer konusunda da basında bilgiler bulunmaktadır. Yeni Yol gazetesi İsmet İnönü’nün, 28 Eylül 1943’deki Trabzon’a ilk gelişinde, karşılama töreni sonrasında “köşküne” gittiği bilgisini vermişti. Ancak gazete bu “köşk” ile ilgili başka bir açıklamada bulunmamıştı⁸⁴. Yeni Halk gazetesi ise köşkün nerede olduğu bilgisini de vererek, İsmet İnönü’nün “Soğuksu’daki köşklerine” gittiği, akşam da “köşklerinde şereflerine verilen ziyafette bulunduğu” açıklamasını yapmıştı⁸⁵.

Akçaabat gazetesi, İsmet İnönü’nün 28 Mayıs 1946 tarihli ikinci Trabzon ziyaretinde, karşılama töreni sonrasında, “Soğuksu’daki Köşklerine” gittiğini yazmıştı⁸⁶. 29 Mayıs 1946 tarihli Yeni Yol gazetesi ise, İsmet İnönü’nün karşılanması sonrasında “köşke” gittiğini, haberin detayında da bu köşkün “Atatürk Köşkü” olduğu bilgisini vermişti⁸⁷. Ancak 1 Haziran 1946 tarihli Yeni Yol gazetesi bu kez, İsmet İnönü’nün karşılandıktan sonra “Soğuksudaki Köşklerine” giderek istirahat ettiğini vurgulamıştı. Haberde ayrıca, akşam köşkte 30 kişilik ziyafet verildiği bilgisi de bulunmaktaydı⁸⁸.

İsmet İnönü 1943’deki ziyareti sırasında defterine aldığı notlarda, Trabzon’da kaldığı yer ile ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. 1946’daki ziyaretiyle ilgili olarak şunları yazmıştır: “28 Eylül Salı. Zigana. Trabzon. Heyecanlı

81 Kemal Kefeli, “İnönü’nün Tarihi Rolü”, İnan, a.g.d., S:34-35, s. 21.

82 A.g.d., S:34-35, s. 24, 25.

83 Ulus, 21 Eylül 1947, s. 1.

84 Yeni Yol, 30 Eylül 1943, s. 1.

85 Yeni Halk, 29 Eylül 1943, s. 1.

86 Akçaabat, 30 Mayıs 1946, s. 2.

87 Yeni Yol, 29 Mayıs 1946, s. 1, 2.

88 Yeni Yol, 1 Haziran 1946, s. 1, 2.

karşılama. Gece evde yemek"⁸⁹. Yukarıda belirtildiği gibi, İsmet İnönü 28 Eylül'deki karşılığını sonrasında "Atatürk Köşkü'ne" gitmiş ve köşkte aynı akşam 30 kişinin davetli olduğu bir yemek düzenlenmişti. İsmet İnönü'nün bunu, "Gece evde yemek" şeklinde not alması, kaldığı "Atatürk Köşkü'nü" "ev" olarak tanımlaması dikkat çekicidir. 1947'deki ziyaret notları ise şu şekildedir: "21 Eylül Pazar... Köşkte konuşma..."⁹⁰. İsmet İnönü'nün bu kez kaldığı "Atatürk Köşkü'nü", "Köşk" olarak tanımladığı görülmektedir.

Trabzon Soğuksu'daki bu köşk hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır⁹¹. Trabzon Vilayeti İdarei Hususiyesinin malı olan bu köşkün Gazi Mustafa Kemal'e hediye edilmesine, Vilayet Daimi Encümenliği tarafından 18 Mayıs 1931'de karar verilmişti. Bu karar gereğince köşk 16 Haziran 1931'de Gazi Mustafa Kemal adına tapuya kaydedildi⁹².

Atatürk'ün sadece 10 Haziran 1937'deki Trabzon ziyaretinde⁹³ kaldığı bu köşkü beğendiği anlaşılmaktadır. Atatürk, Trabzon'dan İsmet İnönü'ye gönderdiği yazısında "Trabzon Hususi İdaresinin bana kıymetli bir hediyesi olan köşküme geldim." ifadesiyle, verilen hediye beğendiğini⁹⁴ ve kendisi için önemli olduğunu anlatmak istemiştir. Atatürk'ün gönderdiği bu yazıda, kendi adıyla özdeşleştirerek, köşk için "Trabzon Atatürk Köşkü" adını kullanması da⁹⁵, hediye beğendiğinin diğer bir işaretidir.

Atatürk bu köşkte, çiftliklerinin bağışını gerçekleştirmiştir. Köşkte kaldığı süre içinde önemli olaylar da yaşanmış, yaşananlardan dolayı Atatürk mutluluğunu "Hayatımın anımsayabildiğim en sevinçli dakikalarımı yaşıyorum." şeklinde açıklamıştır. Atatürk, o geceki duygularını İsmet İnönü'ye, onun aracılığıyla da Meclise duyurmak istediğini söyleyerek bir yazı göndermiştir⁹⁶.

89 İnönü, a.g.e., s. 437.

90 A.g.e., s. 481, 482.

91 Aşağıda açıklanan Trabzon'daki köşk, Atatürk'ün 1937'de köşkte yaşadıkları ve köşkün müze haline getirilmesi konuları, "Trabzon Atatürk Köşkü" makalesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için bakınız, Gültekin Kâmil Birlik, "Trabzon Atatürk Köşkü", *Atatürk Yolu Dergisi*, S.59, Ankara, 2016, s. 51-71.

92 *Trabzon Tapu Zabıt Defteri* (TTZD), C:109/1, Sayfa No:18, Sayı No:49.

93 *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1937, s. 1, 3.

94 "Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, 10 Eylül'de İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafta da benzer bir tespitte bulunmuş ve Atatürk'ün köşkten memnun olduğunu bildirmişti." *T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi* (BCA), Fon Kodu:30.10, Kutu No:1, Dosya No:3, Sıra No:16.

95 BCA, FK:30.10, K:2, D:12, S:9. "Şükrü Kaya'nın da benzer bir şekilde, 'Atatürk Köşkü' adını kullanması, bu adın daha o dönemde Trabzon'daki köşk için kullanılmaya başlandığını göstermektedir." BCA, FK:30.10, K:2, D:12, S:8.

96 Trabzon 2006, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul, b.t.y., s.127. "Atatürk bu yazısında, 'Şimdi bu dakikada Trabzon Atatürk Köşkü'nde bulunurken bütün Şark Vilayetleri Türk mümessilleri heyetleri ile beraber geçirmekte olduğumuz samimi hayatın devlet, hükümet ve millet iştirakinin en yüksek enmüzesini (örneği) olduğunu' yazmıştır." BCA, FK:30.10, K:2, D:12, S:9. "İsmet İnönü 12 Haziran 1937'de Mecliste, Atatürk'ün kendisine Trabzon'daki köşkten göndermiş olduğu bu yazıyı, içeriğini Meclise sevinç verecek nitelikte gördüğünü belirterek okutmuştur." *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:5, Cilt:19, İçtima:2, 12 Haziran 1937, 75'inci İnikat (Toplantı), 1'inci Celse, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1937, s. 275, 276.

Atatürk'ün vefatı sonrasında "Atatürk Köşkü'ne" ne olduğu konusu incelendiğinde, bu köşkün veraset intikali ile kız kardeşi Makbule Boysan'a kaldığı ve 31 Temmuz 1939'da Makbule Boysan adına tapuya tescil edildiği görülmektedir⁹⁷. Bu gelişme sonrasında, Trabzon Belediye Meclisi tarafından, 21 Mart 1940 tarihli olağanüstü toplantıda, "Ebedi Şef Atatürk'ün aziz hatırasını yaşatmak üzere", "Atatürk Köşkü'nün", "Halk Müzesi" haline getirilmesi kararı alındı. Trabzon Belediye Encümenliğinin 5 Nisan 1940'daki toplantısında da, "Atatürk Köşkü'nün" "Halk Müzesi" olarak kullanılması amacıyla Belediye adına istimlâk edilmesi kararlaştırıldı⁹⁸.

Trabzon Asliye Hukuk Mahkemesi, Makbule Boysan adına kayıtlı köşkün, Trabzon Belediyesinin istimlâk bedeli olarak 10.000 lirayı Makbule Boysan adına yatırdığı takdirde, Makbule Boysan üzerindeki tapunun iptaline ve Trabzon Belediyesi adına tesciline, 6 Ağustos 1942'de karar verdi⁹⁹. Bu karar sonrasında Soğuksu köyündeki köşk 17 Nisan 1943'te Trabzon Belediyesi tüzel kişiliği adına tapuya tescil edildi¹⁰⁰.

Köşkün Trabzon Belediyesi adına tapuya kaydedilmesinden iki gün sonra, Trabzon Belediye Meclisinin 19 Nisan 1943 tarihli toplantısında, "Atatürk Köşkü'nün" istimlâk amacına uygun olarak "Halk Müzesi" haline getirilerek halka açılması amacıyla hazırlanan "Soğuksu'da Tesis Edilen Halk Müzesi Talimnamesi" kabul edildi. Bu talimnamede, Belediye namına istimlâk edilen "Atatürk Köşkü'nün", halkın kullanımına açıldığı, "Ebedi Şef Atatürk"ün hatıralarını yaşatan binanın birinci katında tesis edilen müzenin, sadece yaz aylarında cumartesi ve pazar günleri halka açık bulundurulacağı, ayrıca milli bayram ve umumi tatil günlerinde de, "milli tezahürata vesile olmak" amacıyla öğrencilere ve diğer ziyaretçilere açılacağı belirtildi¹⁰¹. "Halk Müzesi Talimnamesi"nde açıklandığı gibi "Ebedi Şef Atatürk"ün hatıralarını yaşatmak amacıyla "Atatürk Köşkü" Nisan 1943'te "Halk Müzesi" haline getirildi¹⁰².

Nisan 1943'te "Halk Müzesi" haline dönüştürülmekte birlikte, İsmet İnönü 1943'ten itibaren yaptığı üç Trabzon ziyaretinde de, "Atatürk Köşkü'nde" misafir edilmiştir. Bununla birlikte asıl dikkat çekici olan, Atatürk'ün hatırasını yaşatmak amacıyla Trabzon Belediyesince kamulaştırılıp müze haline getirilen "Atatürk Köşkü'nün", 1943 ve 1946 yıllarındaki ziyaretlerinde İsmet İnönü'nün "köşkü" olarak görülmüş olmasıdır.

97 TTZD, C:150, Sf:73, S:186.

98 Trabzon Belediye Encümenliği Karar Mazbatası, 5 Nisan 1940, Karar No:300.

99 "Trabzon Belediye Encümenliğinin 5 Nisan 1940 tarihli kararı sonrasında Belediyeden seçilen heyet tarafından Atatürk Köşkü'ne 5.500 lira kıymet takdir edildi ve bu karar 7 Ekim 1940'da Makbule Boysan'a bildirildi. Makbule Boysan ise 5.500 liralık bedele 19 Ekim 1940'da avukatı aracılığıyla itirazda bulundu. Uzlaşma sağlanamayınca konu mahkemeye intikal etti." Trabzon Asliye Hukuk Hâkimliği, Dosya No:476, Karar No:284.

100 TTZD, C:180, Sf:1, S:49.

101 Trabzon Belediye Meclisi Zabıtnamesi, İctima Devresi:1, İctima Tarihi:19 Nisan 1943, 11'nci İnikat (Toplantı), s. 1, 4-6.

102 Birlik, a.g.m., s. 51-71.

“Atatürk Köşkü” herhangi bir şekilde İsmet İnönü’ye hediye edilmiş değildir. Ayrıca basında, Soğuksu’daki bu köşk açıkça “İnönü Köşkü” olarak da ifade edilmemiştir. Bununla birlikte, ilk iki ziyarette basında, İsmet İnönü’nün kaldığı yer “Atatürk Köşkü” olarak değil de, İsmet İnönü’nün “köşkü” veya İsmet İnönü’nün “Soğuksu’daki köşkü” olarak görülmüştür. 1947’deki ziyaretinde ise, kaldığı yer artık İsmet İnönü’nün “köşkü” veya İsmet İnönü’nün “Soğuksu’daki köşkü” olarak görülmemiş, tekrar “Atatürk Köşkü” olarak anılmıştır. Bu durum, yukarıda açıklanan, İsmet İnönü’nün ilk iki ziyaretinden farklı olarak 1947’deki üçüncü Trabzon ziyaretinde yaşanan değişikliklere yeni bir örnek oluşturmuştur.

2. İsmet İnönü’nün Trabzon Ziyaretlerinin Anılışı

İsmet İnönü cumhurbaşkanı olarak Trabzon’a ilk kez 28 Eylül 1943’te ziyarette bulunmuştu. İsmet İnönü’nün bu ziyareti üzerine 30 Eylül 1943 tarihli Yeniyol gazetesi, “28 Eylül Trabzon’un ebediyetlere kadar uzanan ve her sene bugün aynı coşkununla kutlanacak olan bir tarihidir artık” tespitinde bulunmuştur. Gazetede ayrıca, İsmet İnönü’nün ziyaretiyle ilgili olarak “Değişmez Tarih” isimli bir köşe yazısında, 28 Eylül gününün Trabzon’a aydınlık ufuklar açan, mesut bir hadisenin doğuşunun yaşandığı tarih olduğu da yazılmıştır¹⁰³.

Basında ne zaman ve nasıl alındığı belirtilmemekle birlikte, cumhurbaşkanı olarak Trabzon’a ilk kez yaptığı ziyaret nedeniyle, İsmet İnönü için kutlamaların yapılmasına karar verildiği görülmektedir. İsmet İnönü için 28 Eylül günü yapılan bu kutlamalara genellikle “Dönüm Yılı” adı verilmiştir. İsmet İnönü’nün Trabzon’a ilk ziyaretini gerçekleştirdiği 1943 yılından sonra yapılan “Dönüm Yılı” kutlamaları, tek kaynak durumunda olan basın takip edilerek incelenmiştir.

Ulus gazetesi, İsmet İnönü’nün ilk Trabzon ziyareti nedeniyle 1944 yılında Trabzon’da yapılan kutlama haberlerine yer vermiştir. Ulus, “Trabzon’da İnönü Günü” başlığıyla birinci sayfada verdiği haberinde, Reiscumhur İsmet İnönü’nün Trabzon’a gelişinin yıldönümünün Halkevinde “coşkun tezahüratlarla” kutlandığını, Trabzonluların “Milli Şefe karşı olan sarsılmaz bağlılıklarını bir defa daha ifade” ettiklerini yazmıştır¹⁰⁴.

Yerel gazetelerde İsmet İnönü’nün 28 Eylül 1943’deki ilk Trabzon ziyareti nedeniyle, 1944 yılında yapılan kutlama haberlerine geniş bir şekilde yer verilmiştir. Yeniyol gazetesi 27 Eylül 1944 tarihli sayısında “Şerefli bir dönüm yılı” başlıklı haberinde, İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanı olarak Trabzon’a

103 Yeniyol, 30 Eylül 1943, s.1. “Yeniyol gazetesi İsmet İnönü’nün 28 Mayıs 1946 tarihli ikinci ziyaretinde de, Trabzon’un büyük ve şerefli bir gün daha kazandığını belirtilmişti.” Yeniyol, 29 Mayıs 1946, s. 1. “Ancak daha sonraki yıllarda 28 Mayıs’ta herhangi bir kutlama yapılmamıştır.”

104 Ulus, 30 Eylül 1944, s.1.

yaptığı ilk ziyaretin birinci yıl dönümü nedeniyle, 28 Eylül günü Halkevinde bir tören yapılacağını, İsmet İnönü'nün ziyaretinin heyecanlı, sevinçli hatırasının yaşatılacağını birinci sayfadaki bir haberle duyurdu. Haberde ayrıca, İsmet İnönü'nün Trabzon'a liman yapılması ve demiryolu getirilmesi hakkında verdiği kararlarının da törende "minnet ve şükranla" anılacağı anlatıldı¹⁰⁵.

29 Eylül tarihli Halk gazetesi, "Aziz Milli Şef'in" Trabzon'u şereflendirdiği günün yıl dönümünün, "Trabzon'un şeref günü" olarak Halkevinde parlak bir törenle kutlandığını duyurdu. Gazetenin verdiği bilgiye göre, vali, belediye reisi, diğer ilgililer ile kalabalık bir halk topluluğunun katıldığı törende, halkevi reisinin günün önemini belirten konuşmasından sonra, hatipler tarafından konuşmalar yapıldı, şiirler okundu. İsmet İnönü'nün Trabzon ziyareti sırasında basında yayınlanan haberler anlatıldıktan sonra, kemence ile okunan bir destan ile tören sona erdi. Gazetenin verdiği diğer bir bilgiye göre, tören nedeniyle, "Milli Şef'e" Trabzonluların candan bağlılıklarını bildiren bir telgraf da çekilmişti¹⁰⁶.

30 Eylül 1944 tarihli Yeni Yol gazetesinin birinci sayfasında yer alan "Mesut Bir Dönüm Yılı" başlıklı köşe yazısında, dünya milletlerinin birbiriyle savaşırken, sulh ve sükün içindeki Türk milletinin, "Aziz Şeflerini" en uzak köşelerde görmüş olmaktan dolayı sevinç ve güven duydukları anlatıldı. Yıllar boyunca "28 Eylül'lerin mana ve değerinin" Trabzon'da yaşayacağı, Halkevinde yapılan törende bu mesut olayın iyi bir şekilde dile getirildiği vurgulandı. Ayrıca, "Trabzon'a mal olan bu şerefli günde" düşünceden uygulamaya geçmek üzere olan liman ve demiryolunun, İsmet İnönü'nün bir armağanı olacağı da ifade edildi.

Yeni Yol'da Haliloğlu imzasıyla yayınlanan başka bir köşe yazısında da, Halkevinde yapılan toplantıda, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ziyareti nedeniyle yapılan yıldönümü kutlaması üzerinde duruldu. Yazar köşe yazısında değişik bir teklifte bulunarak, bu tür kutlamaların daha kıymetli ve anlamlı olabilmesi için, her sene değil de beş sene bir yapılmasının daha doğru olacağını, "yaşayan Şef'e" o günün yıl dönümünde bir bağlılık teli çekilmesi gerektiğini savundu. Bununla birlikte yazarın diğer bir teklifi de, İsmet İnönü'nün 1943'deki Trabzon ziyaretine dair hatıraların vakit geçirilmeden derlenip bir kitap haline getirilmesiydi¹⁰⁷. Ancak daha sonraki dönemde, İsmet İnönü'nün 1943'deki Trabzon ziyaretine ilişkin olarak böyle bir kitap hazırlanmamıştır.

İsmet İnönü 29 Eylül 1943'te Trabzon'un kazası olan Akçaabat'a da uğramış ve burada halk ile görüşmüştü¹⁰⁸. Bu ziyaret nedeniyle, Trabzon'daki kutlamalardan ayrı olarak, Akçaabat'ta da kutlamalar yapılmıştır. 1944 yılında yapılan kutlamalarla ilgili olarak Akçaabat'ta yayınlanan Akçaabat isimli gazete, "Mesut Bir Yıldönümü" başlığıyla verdiği haberinde, "Milli Şef'in" 29 Eylül 1943

105 Yeni Yol, 27 Eylül 1944, s.1.

106 Halk, 29 Eylül 1944, s.1.

107 Yeni Yol, 30 Haziran 1944, s.1.

108 Yeni Halk, 30 Eylül 1943, s.1, 2, 4.

günkü Akçaabat ziyareti dolayısıyla, “*parlak bir merasim programının*” yapıldığı, kasabanın baştanbaşa bayraklarla donatıldığı bilgisini verdi. Ziyaret ile ilgili şiirlere de yer verilen gazetede, İsmet İnönü'nün arabadan inip halkın arasına karıştığı günün saatine denk gelecek şekilde, Merkez Okulu binası önünde, memurların da katıldığı bir tören yapıldığı anlatıldı¹⁰⁹.

İsmet İnönü'nün 29 Eylül tarihli ziyareti nedeniyle, Akçaabat'ta 1945 yılında da kutlamalar yapılmıştır. Akçaabat gazetesinin 1 Ekim tarihli sayısının birinci sayfasında, “*Mesut Bir Yıldönümü*” başlıklı haberde “*Milli Şefimiz Cumhurbaşkanımız*” olarak tanımlanan İsmet İnönü'nün Akçaabat ziyaretinin yıl dönümü nedeniyle, 29 Eylül günü “*parlak bir tören*” yapıldığı, ilçenin baştanbaşa bayraklarla donatıldığı bilgisi verildi¹¹⁰.

Akçaabat'ta kutlama yapıldığı bilgisi basında yer almakla birlikte, 1945 yılında Trabzon'da İsmet İnönü'nün ziyareti nedeniyle, 28 Eylül gününde kutlama yapıldığıyla ilgili bir bilgi Yeni Yol ve Halk gazetelerinde bulunmamaktadır¹¹¹. Benzer şekilde, 1945 yılının Eylül ayına ait İnan dergisinde de 28 Eylül günü kutlamasına ait herhangi bir yazı yer almamıştır¹¹².

Bununla birlikte, İsmet İnönü'nün 28 Mayıs 1946 tarihli ikinci Trabzon ziyareti sırasında çıkan Yeni Yol gazetesi, İsmet İnönü'nün 28 Eylül¹¹³ 1943 tarihli ziyaretinin Trabzonlular tarafından her yıl Halkevinde kutlandığı bilgisini vermiştir¹¹⁴. Bu bilgiden anlaşılacağı gibi, ilki 1944 yılında yapılan “Dönüm Yılı” kutlamaları 1945 yılında da gerçekleştirilmiştir. Ancak 1945 yılı kutlamalarıyla ilgili bir haber, yerel basın olan Yeni Yol ve Halk gazeteleri ile İnan dergisinde yer almamıştır. Benzer bir şekilde, Ulus gazetesinde de İsmet İnönü'nün Trabzon ziyareti nedeniyle, 1945'te yapılan kutlamayla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır¹¹⁵.

1946 ile 1950 yılları arasında, İsmet İnönü'nün 28 Eylül 1943 tarihli ilk Trabzon ziyareti nedeniyle yapılan “Dönüm Yılı” kutlamalarıyla ilgili incelemede, 1946 ve sonraki yıllara ait Halk¹¹⁶ ve Akçaabat¹¹⁷ ile daha sonra yayınlanmaya başlanan Trabzon¹¹⁸ ve Yeni Pulathane¹¹⁹ gazetelerinde, “Dönüm Yılı” kutlamalarının yapıldığıyla ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. “Dönüm

109 *Akçaabat*, 3 Ekim 1944, s. 1, 4.

110 *Akçaabat*, 1 Ekim 1945, s. 1.

111 *Yeni Yol*, 29 Eylül 1945, s. 1, 2; *Halk*, 28 Eylül 1945; *Halk*, 2 Ekim 1945; *Halk*, 5 Ekim 1945.

112 “Derginin, Halkevinde Eylül ayında gerçekleştirilen olaylarla ilgili bölümünde de kutlamalarla ilgili bir haber bulunmamaktadır.” İnan, *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi*, Yıl: 1, Sayı:20, Trabzon, Eylül 1945, s.32.

113 “Gazetede bu tarih 29 Eylül olarak yazılmıştı.”

114 *Yeni Yol*, 29 Mayıs 1946, s. 1.

115 *Ulus*, 29 Eylül 1945; *Ulus*, 30 Eylül 1945.

116 *Halk*, 28 Eylül 1946; *Halk*, 30 Eylül 1946; *Halk*, 1 Ekim 1946; *Halk*, 28 Eylül 1948; *Halk*, 29 Eylül 1948; *Halk*, 28 Eylül 1949; *Halk*, 29 Eylül 1949; *Halk*, 28 Eylül 1950; *Halk*, 29 Eylül 1950

117 *Akçaabat*, 1 Ekim 1946; *Akçaabat*, 31 Mayıs 1947; *Akçaabat*, 31 Mayıs 1948

118 *Trabzon*, 27 Eylül 1946; *Trabzon*, 1 Ekim 1946; *Trabzon*, 3 Ekim 1946; *Trabzon*, 5 Ekim 1946.

119 *Yeni Pulathane*, 27 Eylül 1949; *Yeni Pulathane*, 14 Ekim 1949.

Yılı” kutlamaları Halkevinde yapılmaktaydı. 1946, 1947 ve 1948 yıllarının Eylül aylarına ait İnan dergilerinde de “Dönüm Yılı” kutlamalarına ait bir bilgi yoktur. Ayrıca, dergideki ayın olaylarıyla ilgili Halkevi haberlerinde de, kutlamalarla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır¹²⁰. Ulus gazetesinde de, 1946 ile 1951 yılları arasında “Dönüm Yılı” kutlamaları yapıldığı ile ilgili bir bilginin bulunmadığı görülmüştür¹²¹. Bütün bu incelemelerden, İsmet İnönü’nün 28 Eylül 1943’de Trabzon’a ilk kez gelişi nedeniyle yapılan “Dönüm Yılı” kutlamalarının, 1946 ve sonraki yıllarda Trabzon’da artık yapılmadığı sonucu çıkartılmaktadır. İsmet İnönü’ye gösterilen ilgideki bu azalışın da, çok partili hayata geçişle birlikte, Trabzon’da yaşanan diğer bir değişiklik olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Yerel basında İsmet İnönü’nün ilk iki ziyareti çok geniş bir şekilde ele alınmış, karşılanışı ve uğurlanışı, ziyaretler nedeniyle Trabzonluların hissettikleri ve cumhurbaşkanının özellikleri ile ilgili övgü dolu, hatta abartılı anlatımlara yer verilmiştir. İlk iki ziyaretinde, yerel basında İsmet İnönü Milli Mücadeleden Lozan’a kadar olan başarılarıyla, Türkiye’yi İkinci Dünya Savaşına sokmamasıyla ve Türk milletinin onun kişiliğinde birleşmiş olmasıyla övülmüş, kendisine “Milli Şef” şeklinde hitap edilmiştir.

Trabzon ziyaretlerinde yaşanan bu durumun, kendi adı ile anılan İnönü Döneminin belirgin bir özelliği olduğu, yönetime tam olarak egemen olan cumhurbaşkanının mutlak gücünü gösterdiği gibi, kendisine duyulan mutlak bağlılığın da bir gereği olduğu anlaşılmaktadır. İnönü Dönemi basınının da, cumhurbaşkanının bu konumuna uygun bir yayın politikası izlemiş olduğu görülmektedir.

Trabzonlular tarafından Atatürk’e hediye edilen “Atatürk Köşkü”, vefatından sonra Atatürk’ün hatırasını yaşatmak için müze haline getirilmiş olmakla birlikte, ilki müze haline getirildikten beş ay sonra olmak üzere, İsmet İnönü üç Trabzon ziyaretinde de “Atatürk Köşkü’nde” misafir edilmiştir. Daha da dikkat çekici olan konu ise, ilk iki ziyaretinde “Atatürk Köşkü’nün”, İsmet İnönü’nün “köşkü” olarak görülmüş olmasıdır. “Atatürk Köşkü” İsmet İnönü’ye hediye edilmemekle birlikte, Atatürk’e hediye edilen ve sonra müze haline getirilen köşkün İsmet İnönü’nün “köşkü” olarak görülmesi, ilk iki ziyaret sırasında İsmet İnönü’ye gösterilen büyük ilgiye bir örnek teşkil etmektedir.

Üç ziyaretinde, Trabzonlular tarafından İsmet İnönü’ye gösterilen ilgi ile ziyaretin basındaki yansımaları, sürekli azalan bir eğilim içinde olmuştur.

120 İnan, *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi*, Yıl:3, Sayı:25, *Trabzon*, Eylül 1945, s. 31, 32; İnan, S:34-35, s. 30, 31; İnan, *Trabzon Halkevi Kültür Dergisi*, Yıl: 3, Sayı:44-45, *Trabzon*, Eylül-Ekim 1948, s. 23, 24.

121 *Ulus*, 29 Eylül 1946; *Ulus*, 30 Eylül 1946; *Ulus*, 29 Eylül 1947; *Ulus*, 30 Eylül 1947; *Ulus*, 29 Eylül 1948; *Ulus*, 30 Eylül 1948; *Ulus*, 28 Eylül 1951; *Ulus*, 1 Ekim 1951.

İsmet İnönü'nün 1947'deki üçüncü ziyareti, bu duruma uygun olarak, ilk iki ziyaretinden farklı özellikler taşımıştır. İsmet İnönü'nün üçüncü ziyareti yerel basında eski ziyaretlere oranla çok daha az yer bulmuş, ziyaret dolayısıyla Trabzonluların hissettikleri hakkında eski abartılı ifadeler artık kullanılmamış ve kendisine "Milli Şef" yerine "Cumhurbaşkanı" şeklinde hitap edilmiştir. Üçüncü ziyarette misafir edildiği yer de artık İsmet İnönü'nün "köşkü" olarak değil, tekrar "Atatürk Köşkü" olarak görülmüştür.

İsmet İnönü'nün üçüncü ziyaretinde kendisine gösterilen ilginin keskin bir şekilde azalışındaki temel sebep, çok partili hayatın artık yerleşmeye başlamış olmasıdır. Demokrat Partinin Ocak 1946'daki kuruluşundan yaklaşık beş ay sonra gerçekleşen İsmet İnönü'nün Mayıs 1946 tarihli ikinci Trabzon ziyareti sırasında, kendisine gösterilen ilgide fazlaca bir değişiklik yaşanmamıştı. Ancak Temmuz 1947 seçimleri sonrasında Demokrat Partinin geniş halk kesimlerince benimsendiği anlaşılmış, bu durum İsmet İnönü'nün Eylül 1947'de gerçekleştirdiği üçüncü ziyarette, Trabzonluların ve yerel basının gösterdiği ilgide yaşanan azalışla kendini göstermiştir.

Gösterilen ilgideki azalışın bir benzeri, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olarak ilk kez yaptığı ziyaret nedeniyle Trabzon'da gerçekleştirilen "Dönüm Yılı" kutlamalarında da yaşanmıştır. İlki 1944 yılında yapılan "Dönüm Yılı" kutlaması geniş katılımı olurken ve basında detaylı olarak yansıtılırken, 1945 yılında son kez "Dönüm Yılı" kutlaması yapılmış, basında ise sadece bir gazetede haber olarak yer bulabilmiştir. Çok partili hayata geçildikten sonra ise, İsmet İnönü'nün ilk ziyareti nedeniyle Trabzon'da artık "Dönüm Yılı" kutlamaları yapılmamıştır.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu:30.10, Kutu No:1, Dosya No:3, Sıra No:16.

BCA, FK:30.10, K:2, D:12, S:8.

BCA, FK:30.10, K:2, D:12, S:9.

Trabzon Asliye Hukuk Hâkimliği, Dosya No:476, Karar No:284.

Trabzon Belediye Encümenliği Karar Mazbatası, 5 Nisan 1940, Karar No:300.

Trabzon Belediye Meclisi Zabıtnamesi, İçtima Devresi:1, İçtima Tarihi:19 Nisan 1943, 11'nci İnikat (Toplantı), s. 1, 4-6.

Trabzon Tapu Zabıt Defteri (TTZD), Cilt No:109/1, Sayfa No:18, Sayı No:49.

TTZD, C:150, Sf:73, S:186.

TTZD, C:180, Sf:1, S:49.

II. Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:5, Cilt:19, İçtima:2, 12 Haziran 1937, 75'inci İnikat (Toplantı), 1'inci Celse, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1937.

III. Süreli Yayınlar Gazete ve Dergiler

Akçaabat

Akşam

Cumhuriyet

Halk

İnan

Trabzon

Ulus

Yeni Halk

Yeniyol

Yeni Pulathane

IV. Kitaplar

- ALTUNKAYA, Niyazi, *Köy Enstitüsü Sisteminin Düşünsel Temelleri*, Uygun Basım ve Ltd. Ş., Ankara, 2002.
- BAŞARAN, Mehmet, *Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999.
- BAYKURT, Fakir, *Unutulmaz Köy Enstitüleri*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- BURÇAK, Salim Rıfki, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş*, Olgaç Yayınevi, b.t.y., 1979.
- ÇAVDAR, Tefvik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitapevi, Ankara, 2008.
- GÖNLÜBOL, Mehmet (ve diğerleri), *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993.
- HEPER, Metin, (Çev: Sermet Yalçın), *İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- İNÖNÜ, İsmet, (Haz. Ahmet Demirel), *Defterler (1919-1973) 1. Cilt*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- KARPAT, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayınları, İstanbul, 1967.
- KAYA, Yalçın, *Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri II*, Tıglat Matbaacılık A.Ş., İstanbul, b.t.y.
- KİLİ, Suna, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt-2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*, Eğit-Der Yayınları, Ankara, 1999.
- MAKAL, Mahmut, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2009.
- PAZAR, Meral, *Demokratik Eğitimde Bir Anıt Kurum: Köy Enstitüleri*, Güldikeni Yayınları, Ankara, 2001.
- TİMUR, Taner, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitapevi, Ankara, 2001.
- Trabzon 2006*, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul, b.t.y.
- TURAN, Şerafettin, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- TÜRKOĞLU, Pakize, *Tonguç ve Enstitüleri*, T. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

V. Makaleler

ALAP, Cevdet, "1946-1950 Yılında", *Yeniyol*, 29 Mayıs 1946, s.2.

BİRLİK, Gültekin Kâmil, "Trabzon Atatürk Köşkü", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 59 (Güz), 2016, s.51-71.

GÜNEL, Abdullah, "Milli Şefin Huzurunda", *İnan Trabzon Kültür Dergisi*, Yıl: 2, S:8, Eylül 1943, s.2, 3.

KEFELİ, Kemal, "Bayram Yapıyoruz", *YeniHalk*, 29 Eylül 1943, s.1.

_____ "TirenveLiman", *YeniHalk*, 30 Eylül 1943, s.1, 4.

_____ "Bir Millet Konuşuyor", *Halk*, 30 Mayıs 1946, s.1.

_____ "Büyükİnsan", *Halk*, 29 Mayıs 1946, s.1, 3.

_____ "İnönü'nün Tarihi Rolü", *İnan Trabzon Kültür Dergisi*, Yıl: 3, S:34-35, Trabzon, Ağustos-Eylül 1947, s.21.

KULAKSIZOĞLU, Bekir Sükûti, "Tablo Aynı Tablo", *Yeniyol*, 29 Mayıs 1946, s.1.

TARAKÇIOĞLU, Reşit, "Hoş Geldiniz Milli Şef", *Yeniyol*, 28 Eylül 1943, s.1, 2.